

2017 • 07

LXX. évfolyam • július

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Balla Sándor
Benkő Levente
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Dimény-Haszman Árpád: A könyv marad. 3

közösség

Dáné Tibor Kálmán: Balázs Ferenc és a 20. század végi erdélyi népfőiskola. . . 4

enciklopédia

Szekernyés János: Bartókék Nagyszentmiklóson. 9

emlék-lapok

Süli Attila: Móricz Sándor ezredes 1848–49-es tevékenységéről. 16

galéria

Suba László: Néhány szó a szobrászokról 19

könyvesház

Balla Sándor: Pro Natura-park Ördöngösfüzesen. 22

tudomány

Jakab Sámuel: Emlékezzünk Balogh Ernő geológus professzorra. 23

szabadidő

Farkas György: A közel- vagy makrofotózás izgalmi és fortélyai 26

hirdető

Az Apáczai Csere János Közművelődési Egyesület felhívása. 31

Lapszámunk szerzői:

Dimény-Haszman Árpád – költő, szerkesztő, Alsócsernáton
Farkas György – egyetemi oktató, Kolozsvár
Jakab Sámuel – geológus, földrajzi szakíró, Marosvásárhely
Suba László – képzőművész, Torda
Süli Attila – hadtörténész, Budapest
Szekernyés János – újságíró, helytörténész, Temesvár

A címlapon és a hátsó borítón Farkas György felvételei

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

A könyv marad

Temették már eleget és elegen a magyar nyelvet, a verset, és igen, a könyvet is. Vannak eleve borúlátók, akik, ha nem vizionálnak legalább egy mini katasztrófát, bár egy kisebb falurészt elnyelő földrengést, a Mari néni tyúkjait pusztító vészt, akkor olyanokat jósolnak, hogy befellegzett a könyvnek, nem olvasnak már a fiatalok, a Földön egyre inkább átveszi az uralmat az emberiség de-generációja. Mert lám, nemcsak a fiatalok nem olvasnak, a világháló már az idősebbek körében is hódít, a Murok utcából Irénke néni is visszamondta az újság-előfizetést, mert az unokájától kapott laptopon olvassa a Facebook-híreket.

A helyzet korántsem ilyen katasztrófális. Nyugodjon meg minden kishitű, igenis olvas a 21. század embere, nem vált barbárrá, sőt merészen állítom, bár az olvasási módszerei változtak, a lehetőségek bővültek, úgy gondolom, az internetezés, számítógépezés, televíziózás ellenére is többet olvasnak, mint mondjuk, a boldog békeidőkben.

Szülőként írom, a felelősség elsősorban a mienk. A modern kor kihívásai elsősorban nekünk szólnak, nekünk kell vennünk az akadályokat. Míg mi annak idején egész nap a grundon rúgtuk a bőrt, bergmanncsővel lödöztük egymást, vagy a kukoricásban bunkert építettünk, tehát mindez értékes időt vett el az olvasás szent foglalatosságától, addig a ma gyermekének – és a szülőkének – ennél több és nagyobb Gonosszal – a félelmetes Playstation Pro 4-gyel és a kistestvéreivel, a Számítógéppel, Tablettal és Telefonnal – kell megküzdenie, ha be akarja lopni a gyermeke szívébe a könyvet.

Először is fontos tisztáznunk önmagunkban azt a tévhitet, miszerint a gyermekeink utálnak olvasni. Valójában csupán az elvárás más a részükről, mert sokkal erősebb vizuális ingerek érik őket, mint anno minket. Tehát szórakozást és kikapcsolódást akarnak, olyan élményt keresnek, amit mondjuk egy kopott borítós, agyonragasztgatott Verne-regény – még ha az az apjuk kedvence is – nem tud megadni nekik.

Hangsúlyozom, ezen a ponton járul a legnagyobb feladat a szülőre, tehát ne bízsa a véletlenre, hogy milyen első könyvet ad a gyermeke kezébe. Olyan ez, mint az első randi. Meg kell tervezni, arra kell törekedni, hogy legyen tökéletes. Ha egy megsárgult, öreg szagú, illusztráció nélküli könyvet tukmálunk rá, és megzsaroljuk, hogy azt márpedig elolvassa, akkor ez a kényszer berögződik a gyermek tudatába, és úgy tekint majd a könyvekre, mint kízóeszközökre. Akkor biztosan elvesztettük az olvasók táborából.

Sokan szidják a televíziót, a filmeket, holott – hiszik vagy sem – az elmúlt években számos könyvet filmesített meg például Hollywood, és ezeknek a nagysikerű, látványos adaptációknak sok új olvasót köszönhetünk a tizenévesek sorából. Csak egyetlen példát hozok fel, a Harry Potter-sorozatot. Emlékszem, a nagyobbik fiam az első Harry Potter-film után kért meg, hogy vásárooljam meg neki a sorozatot, mert el szeretné olvasni. Én a Trónok harcával jártam így. Az egyébként történetű filmsorozat első négy – vagy öt – évadját nem is nagyon tudtam élvezni, hiszen a köteteket egymásután olvastam el, és a csúcstechnológiával készített, hollywoodi sztárokat is felvonultató film nekem nem tudott újat mutatni. Időközben a film megelőzte a sorozatot, és talán ez volt az első alkalom, hogy a film és könyv párharcában estemben az előbbi nyert. Ezt a kis bekezdést csak azért szúrtam be, hogy szemléltessem: milyen szinten is áll az én könyvek iránti elkötelezettségi szintem.

Hosszan sorolhatnék még érveket, hogy miért gondolom úgy, nincs veszve semmi, miért gondolom úgy, hogy igenis többet olvasnak az emberek, mint régen. Sokat bővült a kínálat, a (magyar) könyvkiadók is fejlődtek, éppen azért, mert a csúcstechnológiával – televízió, 3D-s mozi, számítógép stb. – kell felvenniük a versenyt; tehát szebbnél szebb könyvek látnak napvilágot. A minap bementünk egy kisebb könyvesboltba Sepsiszentgyörgyön – sajnos már csak kisebb könyvesboltok találhatóak a mi városainkban –, és a fiaim, sőt a kislányom is csak úgy kapkodta a fejét a könyvek között. És ez még csak a szép borítók érdeme volt. Mert a külső is számít.

Többet olvasnak az emberek, hiszen naponta látok olyan Facebook-üzeneteket, hogy ki szeretne társulni egy rendeléshez a bookline-ról. Nos, miért rendelnének könyveket, ha nem olvasnának?

Többet olvasnak a fiatalok, hiszen évente vetélkedőt szervezünk, amelynek jutalma – a hamarosan megrendezendő, ötödik – csernátони kézműves- és olvasótáborunk, a jelentkezők száma pedig évente nő.

Többet és többen olvasnak, mert olvasni menő. Aki olvas, az okosan szexi. És idén is a szexi a divat.

Dáné Tibor Kálmán

Balázs Ferenc és a 20. század végi erdélyi népfőiskola

A

„népfőiskola szervezők” 1992 áprilisában meghívtak Gyergyószentmiklósról háromnapos, úgynevezett együttműködési tréningre. A rendezvény szervezője az akkor már működő, Garda Dezső történelem tanár által irányított, helybéli Gyergyói Népfőiskola volt, a szakmai és anyagi háttérrel a budapesti székhelyű Magyar Népfőiskolai Társaság (MNT) biztosította. Az összejövetelre a hazai résztvevőket az egy évvel korábban újjraalakult Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) toborozta. A részvételre való megtisztelő felkérést annak köszönhettem, hogy 1982 és 1991 között szakmai irányítója voltam a Kolozsvári Szabadegyetem magyar nyelvű, Ember és természet nevet viselő kollégiumának, amely – nem kis büszkeséggel mondhatom – abban az időben a város egyik leglátogatottabb közművelődési fóruma volt. Mivel mindaddig a népfőiskoláról semmit sem hallottam, azzal a meggyőződéssel utaztam a gyergyószentmiklósi képzésre, hogy a népfőiskola valamilyen szabadegyetem féle. Ma már tudom, hogy ha ezt az intézményt a hazai, mármint a román, felnőttképzés hagyományai felől közelítem meg, akkor nem sokat tévedtem. De ha Európa felől, netán a skandináv államok demokratikus civil hagyományából kiindulva elemezzük a népfőiskola-szabadegyetem párost, akkor csak annyi közös bennük, hogy mindkettő felnőttképző intézmény, de szellemiségükben, működésükben már lényegi különbségek vannak.

Miután visszatértem Gyergyószentmiklósról, három dolog volt számomra világos. 1. A tizenkilencedik században élt Nikolaj Frederik Severin Grundtvig (1783–1872) dán evangélikus püspök munkássága nélkül nem beszélhetünk Európában népfőiskoláról. 2. A népfőiskolának sajátosan erdélyi gyökerei is vannak, ami a sajnálatosan rövid életű Balázs Ferenc (1901–1937) egykori unitárius lelkész, író, közösségszervező 1930

és 1937 közötti, az Aranyos-menti Mész-kőn kifejtett tevékenységéhez köthetők. 3. A nem formális felnőtt oktatásnak egy olyan intézménye, amelyet magánszemélyek, vagy kis közösségek kezdeményezésére is létre lehet hozni, hisz az 1989 karácsonján ránk tört új demokráciában már nem kell mindenféle hivatalos engedélyek után szaladgálni, s így a népfőiskolák a kisebbségi népcsoportunk szellemi és nem utolsó sorban gazdasági felemelkedését hozhatják. Mint ahogyan Balázs Ferenc kortársa, a későbbi unitárius püspök, Erdő János írta, fellelkesedve a mész-kői lelkész népfőiskola szervező törekvésein, *A népfőiskola jelentősége népiünk életében* című tanulmányában, melyet a negyedévenként megjelenő *Erdélyi Fialatok* 1934-es téli számában tett közzé: „A népfőiskola jövőjét nem a hivatalos, hanem a magánkezdeményezés biztosítja. A népfőiskolákhoz cselekvési szabadság és kitartó, próféta-lelkű emberek szükségesek.” Bár ma magasztosan hangzó szavaknak tűnnek, de ahogyan hitte őket Erdő János 1934-ben, amikor megfogalmazta, éppen úgy bíztunk bennük mi is 1992-ben. Hisz a népfőiskolákkal „jövőt építő” terveink voltak.

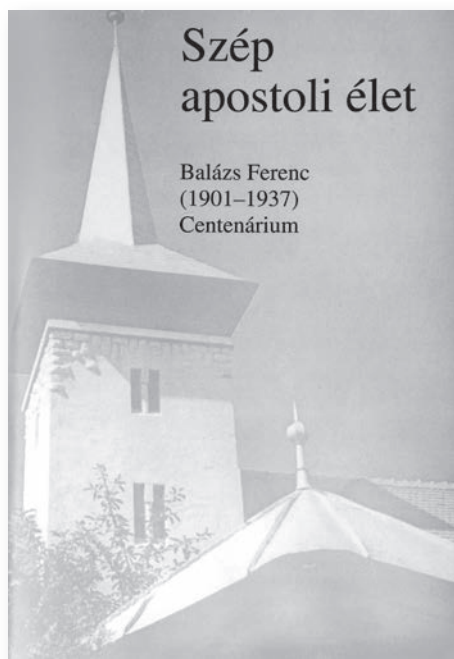
Visszont ami a gyergyószentmiklósi együttműködési tréning után számomra nem volt világos, az pont a lényeg volt, vagyis, hogy valójában milyen intézmény a népfőiskola? Így vizsgálódásaimat Grundtvig tizenkilencedik századi első dán népfőiskoláitól kezdtem, s Balázs Ferenc mész-kői népfőiskoláján keresztül jutottam a 20. századi intézményekig. Közben sikerült két alkalommal összesen közel egy hónapot tölteni Dániában, egyrészt Skivében az Európa Nemzetközi Népfőiskolán, másrészt Andersen szülővárosában, Odenseben egy ilyen intézményben, később pedig alkalmam volt néhány napot eltölteni a finnországi Espoo város svéd népfőiskoláján. Mindezt megtehettem a Magyar Népfőiskolai Társaság támogatásával, s ezen a téren

A népfőiskola sajátosan erdélyi gyökerei Balázs Ferenc egykori unitárius lelkész, író, közösségszervező tevékenységéhez köthetők.

Balázs Ferenc
Emlékkönyv

EMKE, Kolozsvár, 1997

Erdélyből nem voltam egyedül. Közben vállalkoztam egy csodálatos szellemi kalandra, Balázs Ferenc *Bejárom a kerek világot* és *A rög alatt* című kötetein, illetve különböző írásain keresztül, valamint a róla megjelent tanulmányok és monográfiák felhasználásával, az életútjából megpróbáltam kiragadni azokat a pillanatok, eseményeket, amelyek egyértelműen elvezették a népfőiskola intézményéhez, és az Isten völgyének megálmodásához. Annyira beleéltem magam ebbe az oknyomozó munkába, hogy egy hosszabb tanulmányban, *A jövőt kergető ember* címmel, meg is írtam. A Balázs Ferencnek köszönhető szellemi népfőiskolai kalandom sokban hozzájárult ahhoz, hogy jobban megismerjem a felnőttképzésnek ezt a sajátos formáját, s megértsem a népfőiskola intézményének a lényegét.

Röviden összefoglalva: a tizenkilencedik századi grundtvigi dán népfőiskolák a felvilágosodást követő, tökéletes társadalmi rend berendezkedése nyomán megjelenő gazdasági tanintézetek, úgynevezett parasztiskolák voltak. A tizennyolcadik század végén és a rákövetkező évszázad elején számtalan ilyen tanoda jött létre Európában. Magyar vonatkozásban gondoljunk csak a Tessedik Sámuel 1767-ben létrehozott szarvasi intézetére, vagy az 1797-ben Keszthelyen alapított Georgikonra, vagy akár az 1802-ben, a nagyszentmiklósi Nákó Kristóf uradalmán felállított gazdasági iskolára. Csakhogy amíg az európai parasztiskolákban az oktatás során a szakmai tudás elsajátítására helyezték a hangsúlyt, addig a Grundtvig elképzelései szerint a tizenkilencedik század közepén beindított dán

népfőiskolákon írni, olvasni tanították a parasztifjakat, megismertették velük a hazai történelmet, jogot, de ugyanakkor sokat énekeltek és főleg beszélgették a fiatal hallgatókat, s a bentlakásos jelleggel működő intézményben igyekeztek a résztvevőkben erős közösség iránti elkötelezettséget kialakítani. A grundtvigi népfőiskolák alap gondolata tehát az volt, hogy a fiatal parasztifjaknak az általános műveltségét, a nemzeti öntudatát és a társadalom iránti elkötelezettségét kell erősíteni, s mindezek megteremtik majd a szakmai igényességet is. Persze ne tévesszük szem elől, hogy a tizenkilencedik század közepén Dánia történelmének a mélypontját élte, így a társadalom felrázása lett a közösségük iránt elkötelezett értelmiségiek elsőrendű feladata, s a népfőiskolák grundtvigi intézményei is ebbe a folyamatba illelnek bele. A népfőiskolák Dánia történelmének az egyik sikertörténete, sokban hozzájárultak a kis ország szellemi-gazdasági felemelkedéséhez, ahhoz, hogy a tizenkilencedik század végére ez az Erdély méretűre zsugorodott kis állam a „gazdag parasztok országa” lett. Így nem meglepő, hogy ezek az intézmények hamar gyökeret vertek előbb a dán népi lélekkel rokonságban levő skandináv államokban, majd a századforduló után Európa más országaiban is megjelentek. Sikerük abban rejlett, hogy rugalmas oktatási rendszerként működtek, hisz miközben a népfőiskolák megtartották az eredeti, Grundtvig által kidolgozott szellemiségüket, tartalmukat tekintve – mint demokratikus felnőttképző intézmények – mindig alakíthatóak voltak a különböző tanulni vágyó közösségek kívánságai szerint. Engedtessék meg, hogy a teljesség igénye nélkül felsoroljak néhányat a grundtvigi szemlélet alapértékei közül, melyek mind a mai napig áthatják ezt az oktatási rendszert, s amikor az 1990-es években mi is elkezdtünk itt Erdélyben népfőiskolai összejöveteleket szervezni, igyekeztünk beépíteni ezeket a különböző programokba. Mindenekelőtt az oktatási folyamatban való részvétel önkéntes alapon történik, semmiféle kényszerítő körülményt nem szabad alkalmazni, nem lehet minősíteni a hallgatók tudását és az alapján rangsorolni őket a tanítási folyamat végén. Az élő szó erejének az előnyben részesítése, vagyis a résztvevők beszélgetése, az interaktív előadásmód alkalmazása, mely egyértelműen erősíti a partnersi viszonyt az előadók-hallgatók, de a hallgatók-hallgatók között is. Az oktatás folyamatában a gyakorlatiasság, az életszerűség elsajátítása fontos szerepet játszik, hisz ne feledjük, a népfőiskolát

a magyar kultúrkörben még az „élet iskolájának” is nevezték. A népfőiskolai élettér közös alakítása, így a bentlakásos rendszer alkalmazása, valamint a résztvevők együttes hozzáállása az étképzések előkészítéséhez, lebonyolításához (beleértve a mosogatást is), és nem utolsósorban a környezet rendben és tisztán tartása fontos részei az intézményi mindennapoknak. Az oktatás folyamatában kiemelt szerephez jut a múlt kulturális értékeinek az újraértékelése, a hagyományok tisztelete, a nemzettudat erősítése. És végül, de nem utolsósorban, a népfőiskolának mindig helyi vagy regionális, de mindenféleképpen közösségi érdekeket kell szolgálnia.

A dán népfőiskolák a felvilágosodást követően megjelenő gazdasági tanintézetek, úgynevezett parasztiskolák voltak.

Amikor az 1990-es évek elején belevágtunk a felnőttképzés „népfőiskolai szemléletének” az erdélyi meghonosításába, mindenekelőtt az intézményszerűsítés beindítása volt az egyik legfontosabb feladat. „Népfőiskolai szemlélet” írtam az imént, mert egyértelműen tudtuk, hogy azt az állam által támogatott oktatási intézményt, amilyen ma a dán népfőiskola, a hazai kisebbségi körülmények között egyrészt nem tudjuk megvalósítani, hisz állami támogatásra nem számíthatunk, másrészt nekünk itt Erdélyben a grundtvigi intézményi alapértékek megtartása mellett más kulturális erővonalak mentén kell szervezkedni, mint Hamlet országában, vagy a különböző európai közösségekben. Így az intézményszerűsítés folyamatához két fontos dolgot kellett akkor szem előtt tartani: egyrészt a népfőiskola-alapítást az éppen kibontakozó hazai magyar civil társadalom rendszerébe kell illeszteni, másrészt működtetésüket a kisebbségi kulturális életünket alapvetően fenntartó közművelődési folyamatokhoz kell igazítani. Így 1992-ben a gyergyószentmiklósi legelső összejövetelen az EMKE égisze alatt megalakítottunk egy erdélyi népfőiskola-kezdeménnyező csoportot, amely együttműködési megállapodást dolgozott ki és írt alá az MNT-vel. Közös célkitűzéseink között szerepelt egyrészt az erdélyi magyar népfőiskolai hagyományok feltárása és közkinccsé tétele, másrészt a kor kihívásainak szellemében kezdeményezni népfőiskolai tevékenységek beindítását.

Az intézményesülés második szakaszára 1994. január 29-én került sor Kolozsváron, amikor az EMKE tagszervezeteként megalakult a Romániai Magyar Népfőiskolák és Közösségfejlesztők Társasága (RMNKT). Elnöknek Egyed Ákos történést, akademikust választották meg. Ezen az összejövetelen jórészt szabadegyetem-szervezők gyűltek össze, s a Társaság főleg azzal a célkitűzéssel alakult, hogy tagjai a jövőben megpróbálják modernizálni a hivatalos oktatáson kívüli felnőttképzést, s lehetőségeik szerint népszerűsítik majd a népfőiskolai szemléletet azokban a közösségekben, régiókban, amelyekben tevékenykednek. Aztán az 1996-os közgyűlés részbeni névváltoztatást szavazott meg, jelezve, hogy a Társaság a jövőben csakis a népfőiskolai tevékenységre kíván összpontosítani, és az elkövetkezőkben is az EMKE keretében óhajt tevékenykedni. A továbbra is jogi személyként működő civil szervezetnek az új neve: Romániai Magyar Népfőiskolai Társaság (RMNT) lett. Az intézménynek jogi személlyé válása végül 2002-ben megtörtént, az intézményalapítók: Egyed Ákos akadémikus, Kötő József, az EMKE elnöke, Cseke Péter író, és jómagam, mint aki a kezdetektől amolyan titkára voltam a népfőiskola körüli intézményesülésnek. A Társaság vezetőségébe bekerült: dr. Ábrám Zoltán marosvásárhelyi orvos, egyetemi tanár, művelődésszervező, Csomós Attila agrármérnök, a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete Maros Megyei szervezetének elnöke, valamint Balla Zoltán, az udvarhelyi Humán Reform Alapítvány vezetője.

A következőkben az elmúlt több mint huszonöt év nagyon sokrétű népfőiskolai tevékenységei közül – tematikus csoportokra osztva – mutatok be néhányat.

Hazai népfőiskolai hagyományaink feltárása

Az 1992-ben Gyergyószentmiklóson megalakult népfőiskola-kezdeményszervező csoport egyik célkitűzése az erdélyi magyar népfőiskolai hagyományok feltárása és közkinccsá tétele volt. Egyértelmű, hogy itt Balázs Ferenc életének az újraértékelése, különösen a népfőiskolai tevékenységének és az Aranyos menti közösség-szervező munkájának a felidézése volt a fő cél. Ezért 1997. május 31-én, az RMNT kezdeményezésére és az Unitárius Egyház, valamint az EMKE szervezésében egy konferenciával emlékeztünk Balázs Ferencre, halálának a hatvanadik évfordulóján. Az összejövetelre az Unitárius Egyház Dávid Ferenc nevét viselő

dísztermébe került sor, ahol a következő előadások hangzottak el: dr. Rezi Elek: *Balázs Ferenc teológiája*; Gúzs Ferenc: *Egy falumentő küldetése*; Keszeg Vilmos: *Balázs Ferenc Aranyosszék emlékezetében*; Vallasek Júlia: *Száz nap India – Balázs Ferenc indiai levelei menyasszonyához*; Cseke Péter: *Balázs Ferenc világtávlatot átfogó mézskői tekintete*; Balogh Ferenc: *A mézskői unitárius templom építészettörténeti értékei*. A konferenciát követő napon a mézskői unitárius templomban egy megemlékező istentiszteletre került sor, ahol a szószéki szolgálatot Szabó Árpád püspök tartotta, majd a templomkertben leleplezésre került Balázs Ferenc mellszobra, ifj. Starmüller Géza alkotása, azt követően pedig az emlékező gyülekezet megkoszorúzta Balázs Ferenc kopjafáját a helybeli temetőben. A Német Népfőiskolai szövetség – DVV Bukaresti Irodájának a támogatásával a konferencia anyaga kötetben is megjelent, *Balázs Ferenc Emlékkönyv* címmel. Az elhangzott előadások szövegein kívül a szerény kivitelezésű kiadványban még közzétettük Balázs Ferenc néhány rövidpróját, meséjét, versét, valamint a konferenciát követő *Szabadság* című napilapban megjelent sajtóvisszhangokat Papp Annamária és Makkai József tollából. Nem utolsósorban a kiadvány tartalmazott még néhány levélfordítást is *A Balázs család levelesládájából* című fejezetben, melyet Vallasekné Dáné Márta műfordító tett közzé, s az egykori mézskői lelkész és felesége Christine Frederiksen néhány, angol nyelven írt, magyarra átültetett leveleit tartalmazza.

2001. május 26-án, szintén az RMNT kezdeményezésére és az Unitárius

Egyház, valamint az EMKE szervezésében, egy újabb konferenciára került sor, amelyen a nagy Erdélyi író, népfőiskola- és közösség-szervező születésének a századik évfordulójára emlékeztünk. A Kolozsváron megtartott összejövetel előadásai a következők voltak: Kovács István: *Balázs Ferenc hit és életfelfogása*; Dáné Tibor Kálmán: *Izlandtól Mézskőig*; Vallasek Júlia: *Balázs Ferenc levelei feleségéhez, Christine Frederiksenhez*; Cseke Péter: *Balázs Ferenc relevanciák*; Keszeg Vilmos: *Irodalom a regionális kultúrában (Balázs Ferenc: Zöld árvíz című regényéről)*; Kötő József: *Balázs Ferenc szellemiségének hatása az erdélyi magyar színházra*. A konferenciát követő napon, Mézskőn emlékező istentiszteletre került sor, ahol Szabó Árpád unitárius püspök tartott szószéki szolgálatot, valamint András György főtanácsos mondott ünnepi beszédet Balázs Ferenc, az unitárius lelkész címmel. A kétnapos összejövetelen elhangzott előadások, valamint a püspöki prédikáció és főtanácsosi emlékbeszéd anyagát *Szép apostoli élet – Balázs Ferenc (1901–1937) Centenárium* címmel kötetbe rendezve adta ki az EMKE és az RMNT még ugyanabban az évben, azaz 2001-ben.

Az 1992-ben megalakult népfőiskola-kezdeményszervező csoport egyik célkitűzése az erdélyi magyar népfőiskolai hagyományok közkinccsá tétele volt.

A népfőiskola erdélyi hagyományainak a jobb megértése végett 2013-ban egy szerény kötetet állítottam össze, főleg saját írásaimból, melybe a már említett Balázs Ferencről írt oknyomozó tanulmányomat is közöltem. A kötet címe *Gondolatok Erdély nem „kötött parancsra” működő iskolájáról*, s a kis kiadvány tartalmazza még Erdő Jánosnak a már említett, 1934-ben megjelent írását is. Ez a könyvecske is az EMKE és az RMNT gondozásában jelent meg.

2001-ben az RMNT javaslatára az EMKE megalapította a Balázs Ferenc-díjat. Olyan személyek kaphatják meg ezt a rangos elismerést, akik a hazai magyar közösségépítésben, a különböző felnőttképzési tevékenységekben, vagy éppen a népfőiskola szervezésben értek el kimagasló eredményeket. A díjat eddig 9 alkalommal adták át.

(Talán nem lenne teljes a két világháború közötti népfőiskoláról alkotott

erdélyi képünk, ha csak Balázs Ferenc munkásságára és Erdő János tanulmányára utalunk. Az akkori kisebbségi lét körülményei között a népfőiskola fontosságáról írt Mikó Imre, politikus közírónk *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* című könyvében. Ugyancsak a népfőiskolák felállításában látta a nemzetünk felemelkedésének és megmaradásának egyik lehetséges módozatát Márton Áron katolikus püspök is, aki az *Erdélyi Iskola* című folyóiratban ezt részletesen kifejtette. Vagy ebben az időben a falusi életkörülmények nagy erdélyi szociológus kutatója, Venczel József is a népfőiskola intézménye mellett állt ki, a közösségünk művelésének és szellemi fejlődésének egyik leghatékonyabb fórumát látta benne. Ezek az írások csak elméleti szinten foglalkoztak a népfőiskolák jelentőségével és felállításuknak módozataival, a gyakorlatba ültetésük sajnos elmaradt.)

A nemzettudat erősítése

Az 1989-es rendszerváltás után végre szabadon foglalkozhattunk történelmünkkel. És nemcsak történelmünkkel, de a társadalmi életünknek addigi tabu témáival, mint a szórvány, közösségsszervezés és építés, egészségvédelem, természetvédelem, általában a pszichológia különböző problémafelvetései, műemlékvédelem és számtalan más fontos, közérdeklődésnek örvendő téma. Szóljunk néhány szót arról, hogy ezek a kérdések hogyan jelentkeztek az 1990-es évek, valamint az ezredforduló utáni népfőiskolai tevékenységekben.

Előbb az 1992 áprilisában megalakult Gyergyószentmiklósi népfőiskolai kezdeményező csoport égíse alatt, majd később az RMNT lebonyolításában dr. Ábrám Zoltán marosvásárhelyi orvos, egyetemi oktató, művelődésszervező vezetésével Kárpát-medencei kitekin-tésű, bentlakásos jellegű Honismereti Népfőiskolákat szerveztünk – általában ötnapos, egyhetes programkínálattal; az évek folyamán összesen hetet. Az elsőre 1993 júliusában került sor a szovátafürdői Bungalow Kempingben, ahol több mint száz résztvevő volt, nemcsak Erdélyből, de az anyaországból, Kárpátaljáról, Felvidékről, Vajdaságból, Norvégiából és az Egyesült Államokból is érkeztek érdeklődők. Népfőiskola- és közösségsszervezés, honismeret-nemzettudat tematikákban hangzottak el előadások, valamint a hallgatósággal közösen tervezgettük ennek az intézménynek a Kárpát-medencei jövőjét. A II. Honismereti Népfőiskolára ugyanazon a helyszínen kerül sor, 1995 júliusában, a tematikája: Civilek,

kisebbségek, székelység, együttélés volt. A III. Honismereti Népfőiskola szintén Szovátafürdőn volt 1997 júniusában, de ekkor már a közösségi térként is működő Teleki Oktatási Központban, s tematikája Műemlékvédelem és környezetvédelem volt. Az összejövétel előadásai hasonló cím alatt kötetbe rendezetten is megjelentek. A IV. Honismereti Népfőiskola már Szentegyházán jelentkezett 1999 júliusában, Életmód, természet, egészség tematikában, s a helybéli Múzeum Szálló adott otthont a rendezvénynek. Az V. Honismereti Népfőiskola ugyancsak Szentegyházán működött 2002 szeptemberében A természet aján-dékai tematikával. A VI. Honismereti Népfőiskolát ismét Szovátafürdőre hívta össze Ábrám Zoltán doktor, de most már a helyszín a Tivoli Villa volt, s az rendezvény előadásai A kommunikációs készségek fejlesztése témakör köré csoportosultak. Végül az utolsó, a VII. Honismereti Népfőiskolát már csak egynapora lehetett szervezni Marosvásárhelyen 2006. november 17-én, a Bot Péter Diakóniai és Tanulmányi Központban, A szórványi közművelődési helyzete és jövőképe címmel. Ez utóbbi rendezvényen a Kovászna Megyei Művelődési Központ néhány munkatársa is jelen volt, s az összejövetele a tömb-szórvány jövőbeni közművelődési kapcsolatépítése volt a vezető téma. A hozzávetőleg minden második évben megtartott Honismereti Népfőiskola sajnos kifulladt. Míg az első 1993-ban megtartott rendezvénynek több mint száz résztvevője volt, és egy hétig tartott, addig az utolsó összejövetelet Marosvásárhelyre már csak egy napra lehetett tervezni, s inkább szakmai tanácskozás jellege volt. Nemcsak az általános

érdeklődés hagyott alább, de a szervezőkre nehezedő számtalan megélhetési gond is lassította, majd leállította a szervezés menetét, hisz a Honismereti Népfőiskola mindenki számára önkéntes alapon működött, anyagi juttatás nélkül. Nem is beszélve arról, hogy elapadtak az anyagi források is.

Nemzettudatunk erősítése tematikában a másik jelentős népfőiskolai állomás az 1996. május 30. és 31. között Temesváron megtartott *Történelmünk a Duna-medencében* című szeminárium volt. A szervezők között az RMNT mellett megtaláljuk az EMKE-t és nem utolsósorban a temesvári Ormós Zsigmond Közművelődési Társaságot is. A szeminárium célja az volt, hogy egy előadássorozat keretében tekintsük át erdélyi történelmünket a honfoglalástól a trianoni békediktátummal bezárólag. Hazai és magyarországi jeles történész és nyelvész szakemberek tartottak előadásokat: Egyed Ákos, Demény Lajos, Kovách Géza, Péntek János, Tonk Sándor (Erdélyből), valamint Barta Gyóbert, Benkő Elek, Benkő Lóránd, Kiss Gy. Csaba, Szakály Ferenc, Szarka László, Varga J. János (Magyarországról). A történelem szeminárium anyagát kibővítve más történelmi tanulmányokkal kötetben is kiadtuk. Nem kis büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy 1989 után ez a kötet az első volt az Erdély magyar történelmét átfogóan elemző kiadványok közül.

Az elmúlt negyed évszázadban alakult, szeminárium jellegű, tehát az egykori szabadegyetemek mintájára létrehozott intézmények mindegyike nevében megtaláljuk a népfőiskola kifejezést. Példának hozhatom fel a hozzávetőleg húsz évvel ezelőtt, néhány évig működő Kolozsvári Népfőiskolát, vagy az éves rendszerességgel egy hétig, általában február hónapban megrendezésre kerülő Aranyosgyéresi Népfőiskolát, vagy a téli hónapokban heti rendszerességgel, Tordán jelentkező Aranyosszéki Népfőiskolát. Ezeknek a rendezvényeknek a programjában kiemelkedő szerepet kaptak és kapnak a nemzettudat erősítő, főleg történelmi tematikájú, előadások.

Képzések

A különböző képzések fontos szerepet játszottak az 1990 után megalakult, népfőiskola jellegű rendezvényeket is felvállaló, civil szervezetek életében, nem is beszélve az RMNT-ről. A teljesség igénye nélkül ezekről programokról szólnék néhány szót.

Mindenekelőtt arra törekedtünk, hogy a konkrét népfőiskola-szervezésről

tartsunk képzéseket. Szakmai támogatást az MNT-től, valamint a Sárospataki Népfőiskolától kaptunk. Az első ilyen jellegű összejövetel Nagenyeden volt 1994 nyarán, egy hétig tartott, s a város katolikus plébániája adott helyet az összejövetelnek. Hallgatóknak főleg a szórványközségekben szolgáló papokat, valamint ott tevékenykedő tanítókat és civil szervezeti vezetőket hívtunk meg. A rendezvényen részt vett még néhány, a már megkezdődött nyári szünet ellenére a plébánia bentlakásában, a népfőiskolai összejövetel miatt ott maradt, Bethlen Kollégiumba járó, tanítóképzős diák is. Számunkra ezen a képzésen az volt az új, hogy a Magyarországról érkezett képzők, az akkor erre mifelénk még ismeretlen, drámapedagógiai módszerekkel sajátították el velünk a népfőiskola szervezés különböző módozatait. Főleg a közösségi szellem kialakításának módszereire összpontosítottak, mely nélkül a népfőiskola közösségének működése képtelenné válik. A nagyenyedi népfőiskola szervezők kiképzőtáborának a hallgatói a rendezvény végére egy saját maguk szerkesztette lapot is összeállítottak, *Tűzfelelős* címmel.

Akik felvállalták abban az időben a népfőiskolák ügyét, számtalan más képzésre is vállalkoztak. A teljes igénye nélkül hadd soroljunk fel néhányat, hogy láthatóvá tegyük ezeknek a képzéseknek a tematikus sokszínűségét:

1994 októberében, a Szatmárnémetiben működő Szent-Györgyi Albert Társaság egyhetes közösségépítő képzést szervezett Kommunikációs cselekvések modellje és gyakorlatok címmel. A rendezvény társszervezői az RMNT és az EMKE volt.

1996 januárjában a nemrég alakult tor-daszentlászlói Tamás Bisztró alkalmazottai számára rendezett az RMNT egy többnapos tanfolyamot, Vendéglátói jó modor címmel. Ugyanabban az évben, ez a vendéglátóipari egység egy intenzív német tanfolyam megszervezésére kérte fel az RMNT, szintén a munkatársai részére.

1997 januárjában a magyarfenesi Csáni Vendéglő tulajdonosa rendelt meg az RMNT-től egy tanfolyamot az alkalmazottai képzésére: Vendéglátó rendezvények protokollja és falusi turizmus témakörben.

1995 januárja és márciusa között, hétvégeken, téli tanfolyamként, az RMNT Kolozsváron, erkélykertészet témában is szervezett képzést. Az ugyan-csak népszerű rendezvénynek az volt a célja, hogy a résztvevőket megtanítsa arra, hogy kisebb létszámú háztartások részére hogyan lehet zöldséget teremteni a tömbház erkélyének nem éppen a

TÖRTÉNELMÜNK A DUNA- MEDENCÉBEN

JAKÓ ZSIGMOND
• BENKŐ LÓRÁND
• PÉNTEK JÁNOS
• TONK SÁNDOR
• BENKŐ ELEK • R.
VÁRKONYI ÁG-
NES • MAGYARI
ANDRÁS • VARGA

J. JÁNOS • KOVÁCH GÉZA • KO-
VÁCS KISS GYÖNGY • CSETRI ELEK
• EGYED ÁKOS • DEMÉNY LAJOS •
SZARKA LÁSZLÓ • BARTA RÓBERT
• KISS GY. CSABA

TANULMÁNYAI

mezőgazdasági természetűre ideális körülményei között. Ugyanennek a tanfolyamnak a keretén belül szó esett a reformátkezés kérdésköréről is.

S talán a felsorolásból nem maradhat ki, hogy az ezredforduló környékén, a magyar méhészek kérésére a kolozsvári Györkös Mányi Albert Emlékházban rövid ideig az RMNT egy méhészkлубot is működtetett.

Népfőiskola-börze

2002 márciusában rendeztünk Kolozsváron egy Népfőiskola Börzét, amely nem volt kifejezetten képzés, hanem inkább szakmai konferencia. A rendezvényvel egyidejűleg több dologra szándékoztunk a hallgatóság figyelmét ráirányítani: egyrészt összehasonlító jelleggel mit is jelent a népfőiskola intézménye Európában, Magyarországon és idehaza nálunk, másrészt pedig, hogy hányféle tevékenységi területen lehet népfőiskolai összejöveteleket szervezni. A kétnapos rendezvény szervezője az RMNT, valamint a Sárospataki Népfőiskola volt. A börze programja két részből állt: plénumban folyó előadásokból és szakmai munkacsoportok tanácskozássából. A plénum előadások elhangzott témák: *A felnőttképzés tendenciái Európában* (előadó Sz. Tóth János, a Magyar Népfőiskolai Társaság ügyvezető elnöke), *A felnőttképzés szabályozása Romániában* (előadó dr. Murvay László, a Romániai Nevelési és Kutatási Minisztérium főosztályvezetője), *A Socrates és Leonardo Európa-programok nyújtotta lehetőségek a szakoktatás terén* (előadó Keresztély

Irma, a Kovászna megyei Tanfelügye-lőség főtanfelügyelője), *Honnan, merre erdélyi népfőiskolák?* (előadó Dáné Tibor Kálmán, az EMKE-RMNT titkára). A szakmai munkacsoportok, az úgynevezett jövőműhelyek, hat csoportban tanácskoztak: 1. Vállalkozás, gazdaság; 2. Mezőgazdaság, falufejlesztés, falusi turizmus; 3. Közösségfejlesztés, állampolgári ismeretek; 4. Szakoktatás; 5. Egészséges életmód, életminőség-javítás, szociális gondok; 6. Általános műveltség.

A népfőiskola-börze végén a munkacsoportok vezetői – kiemelve a felnőttképzés jelentőségét a hazai társadalom életében, valamint az intézményesülés fontosságát –, az alábbi jövőbeni feladatokat jelölték ki a népfőiskolai mozgalom számára: 1. Információs központ kialakítását a minél jobb tájékoztatás érdekében. 2. Felmérni a képzési igényeket a hazai magyar közösség soraiban. 3. Minél több tanfolyamot szervezni. 4. A népfőiskola intézményének népszerűsítését különösen a vidéki és a szórványközségek soraiban. 5. Bekapcsolódni pályázatokon keresztül a felnőttképzés Kárpát-medencei és európai vérkeringésébe. 6. A média minél erőteljesebb bevonását ezekben a folyamatokba.

Azonban ezek a kijelölt feladatok már messze túlmutattak a civil szervezeti körülmények között elvégezhető felnőttképző tevékenységen. Mint látható a börze tematikáin is, megpróbálkoztunk a rendezvényen a népfőiskolai tevékenységet közelíteni a társadalmi igényekhez mért szakmai képzések irányába. Bár nagy sikere volt a börzének, mégis az összejövetel után a népfőiskolák létrehozásának a lendülete megtört. Többek között azért is, mert az elanyagiasodó világ polgára ma már inkább olyan képzésre iratkozik be, melynek végén szakdiplomát kap, amellyel könnyebben és gyorsabban elhelyezkedhet a munkaerőpiacon. Ez viszont már nem a hagyományos népfőiskola feladata, hanem az Országos Képzési Jegyzékben szereplő, kőkemény gazdasági szempontokat követő nem formális oktatás része. Ezért úgy tűnik, az elmúlt másfél évtizedben a felnőttképzésnek ez az ága még mindig keresi a helyét a hazai felnőttképzés oktatási rendszerében. Én a népfőiskola jövőbeni feladataul továbbra is olyan képzések megszervezését látom, amelyekkel nem főleg anyagiakban, hanem inkább szellemiekben, lelkiekben teszik gazdagabbá a résztvevőket.

(Az Unitárius Egyház által szervezett Balázs Ferenc Emlékkonferencián, 2017. május 26-án elhangzott előadás szerkesztett szövegváltozata.)

Szekernyés János

Bartókék Nagyszentmiklóson

A tehetség gyökerei

Bartókék jövevényeknek számítottak Nagyszentmiklóson. Nem voltak őshonosok a több faluból egygyé szervesülő Aranka-parti településen. A tanult mezőgazdász Bartók János (1816–1877), aki korábban a nagykomlói, a pardányi, az újpécsi és kisőrszi uradalmakban gazdasztként szolgált, került 1863-ban Nagyszentmiklóásra a dúsgazdag földbirtokos gróf Nakó Kálmán (1822–1902) meghívására, aki kinevezte a tanügyi hatóságok szorgalmazására újjászervezett és újraindított földművesiskola, a Kristóf-intézet élére. Borsodszirákról a Bánságba szakadt édesapja 1851-től Nagybecskereken élt, Torontál vármegye telekkönyvi hivatalát vezette. A több nyelven beszélő, világjáró, alapos szakmai felkészüléssel és tapasztalattal rendelkező Bartók János, aki élénk szerepet vállalt a tájegység, Torontál vármegyei közéletében, gazdasági és közművelődési mozgalmakban is, nagyon gyorsan a látványos fejlődésnek és gyarapodásnak lendült település megbecsült, élvonalbeli polgárai sorába emelkedett.

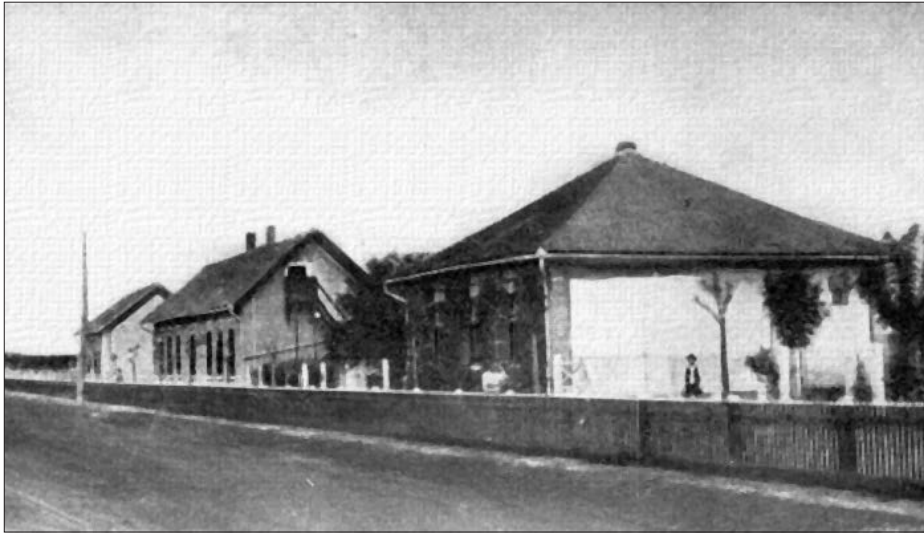
Az 1816. november 24-én, Magyarcsernyén – a jegyzőként szolgáló id. Bartók János (1785–1876) és Bozsovics Katalin (~1792–1851) gyermekeként – világra jött Bartók János 1844. február 17-én műkedvelő színjátszóként, Farkasfalvi Sándor alispán jelmezét viselve szerepelt Nagy Ignác (1810–1854) nagysikerű *Tisztújítás* című darabjának az előadásán, amelyet a „torontáli népjegyzők özvegyeit nyugdíjazó intézet javára” rendeztek és tartottak a környékbeli értelmiségiek Nakó János nagykomlói kastélyszínházának deszkáin. A szereposztásban részt vett Rozvány György (1819–1902) jogász, máriaföldi intéző, Arany János barátja, Nagyszalonta város későbbi monográfusa, valamint a Bánátkomlón született és nevelkedett Ronkovic-lányok is. A temperamentumos, szerepét remekül megformáló, kiválóan zongorázó, bunyevác származású,

de ízig-vérig magyar érzelmű Ronkovic Matild (~1825–1885) Bartók Jánosné Arankát, a gazdag fiatal özvegyet játszotta az előadáson, amelyet „nagyszerű, fényes táncvigalom” követett. A bánátkomlói illetőségű Ronkovic Matild, a község jegyzőjének leányaként feltételezhetően 1825-ben született. Bartók János külföldön mélyítette el agrártudományi ismereteit Torontál vármegye, Bem József bánsági hadjárata után, Nagyszentmiklóson újraalakult közgyűlése Bartók Jánost – amint azt a *Közlöny* 143. számában megírta – megyei esküdtté választotta. A magyar forradalom és szabadságharc idején és után évekig Európa fejlett, nyugati országaiban bolyongott. Hazatértét követően szűkebb pártriája, a Bánság uradalmaiban vállalt tisztartói állást. Pár évig Újpécsten szolgált „officialisként”, illetve ott lakott gyarapodó családjával Bartók János. Kilenc gyermeket nemzett. A négy fiú s az öt leány mindegyike megérte a felnőtt kort. Előszülöttként Bánátkomlón jött a világra Bartók Gyula, aki húsz esztendőskorában, 1868. február 27-én – immár szakképzett „szőlészként” – önkézüleg vetett véget életének. A bánátkomlói római katolikus templomban keresztelték meg 1849. május 31-én Bartók Frederika Irma Ilonát. Bánátkomlón a 1. számú házban lakott a família, amikor 1853. március 23-án Bartók Matild Ida a világra jött. A „provizorrá” előléptett s Dávidházára áthelyezett Bartók János sorrendben következő lányát, az 1854. július 27-én született Sarolta Herminát már Újváron keresztelték meg. A szülők egyik kedvence, Bartók Béla, a kincstár pardányi uradalmához tartozó, az Öregfalu mellett fekvő Dávidházán született 1855. november 19-én. Az újvári római katolikus templomban tartották keresztvíz alá a gyermekek sorában hetedikként világra jött harmadik fiút, akit az 1857. február 23-án ugyancsak Dávidházán született Johanna Gizella és az 1858. október 28-án világra jött Géza követett. A népes Bartók család

Bartókék jövevényeknek számítottak Nagyszentmiklóson. Nem voltak őshonosok a több faluból egygyé szervesülő Aranka-parti településen.

Bartók Béla érettségi tablóképe (Wikipédia)

A nagyszentmiklósi földművesiskola

az 1860-as évek elején költöztek át Nagyszentmiklósról, ahol „dirigens docens”-sé kinevezett Bartók Jánosra várt az 1863. november 30-án kiállított új alapítólevéllel újralétesített uradalmi agráriskola megszervezése és beindítása. A tangazdaság megteremtésére mintegy 13 hektár földet bocsátott a Nákó-uradalom a tanintézet rendelkezésére. Bartók János példás hozzáértéssel szervezte meg a tájegység egyedüli mezőgazdasági szakiskoláját. A földművesiskolát felkereső Iulian Grozescu (1839–1872) bánátkomlói hírlapíró és lapszerkesztő, a Bécsben kiadott *Albina* hasábjain 1866-ban nagy elismeréssel méltatta nagyszentmiklósi földműves iskola igazgatójának érdemeit: „Magyar nemzetiségű, de beszél románul, szerbül és németül. Annak ellenére, hogy nem olyan tökéletes ezekben a nyelvekben, mégis megtesz mindent, hogy tanítványainak anyanyelvükön magyarázza el a tananyagot.” A családi szájhagyomány szerint Bartók János kapcsolatban állott Rózsa Sándorral (1813–1878) s az alföldi betyárokkal is, akiket alkalmanként el-elbújtattott a pandúrok elől a Nákó gróf által építtetett földművesiskola épületében, amely mintegy három kilométernyire a község központtól magányosan állott a mocsaras, süppedékes határrészben, ahol senkinek sem jutott eszébe, hogy a legendás hírű rablóvezért és társait keresse. Bartók János népes családjával „egy öt szobát, konyhát és kamarát tartalmazó múlt századbeli épületben”, vagyis az egykori iskolaházban lakott. Kora legműveltebb, legfelkészültebb mezőgazdasági közé tartozott – „Torontál vármegyében nem akadt párja” –, megbecsült, szorgos munkatársa volt a *Magyar Gazda* című szaklapnak.

Választmányi tagja volt a nagyszentmiklósi Polgári Kaszinónak.

A népes famíliából különösen a „nénik”, id. Bartók Béla nővérei és húgai játszottak fontos szerepet a későbbi zeneszerző – az 1881. március 25-én Nagyszentmiklóson világra jött Bartók Béla Viktor János (1881–1945) – életében. A zenét szenvedélyesen szerető Ronkovich Matild vitte az első zongorát a nagyszentmiklósi földművesiskola épületébe, igazgatói lakásába. Anyai örökségként ivódott a mezőgazdasági id. Bartók Bélába a komolyzene iránti vonzalom és szeretet. A ház körüli ügyes-bajos dolgok elvégzése mellett Ronkovich Matild özvegyiségében, 1885. január 13-án bekövetkezett haláláig is sokat beszélgetett fiával és menyével a zenéről. „Szívűdés” vitte el hatvanéves korában.

**Különösen a „nénik”,
id. Bartók Béla nővérei és
húgai játszottak fontos
szerepet a későbbi
zeneszerző, Bartók Béla
életében.**

Alapfokú tanulmányai elvégzése után Bartók János és Ronkovich Matild fia, Bartók Béla 1873-ban beiratkozott a kolozsmonostori gazdasági tanintézetbe, ahol 1875. augusztus 28-án két tanév abszolválásáról egyesített vég bizonyítványt kapott. Szakmai ismeretének kiegészítése és elmélyítése céljából Bartók Béla beiratkozott a magyaróvári magyar királyi gazdasági akadémiára, ahol „igen szorgalmas” minősítéssel

állították ki bizonyítványát. A főiskolán ismerkedett meg a Turócszentmártonban született Voit Lajossal, akit növendéktársa gróf Wenckheim Géza meghívott házitánítónak, illetve gazdasági tisztnek Békés megyei birtokára. Bátyja uradalmi intézőként helyezkedett el a csorvási Károly-majorban – ahova a szülők, Voit Mór és felesége is leköltöztek. Ez készítette arra az 1857. január 16-án született fiatal Voit Paulát (1857–1939), hogy miután a pozsonyi állami tanító-nőképzőt elvégezve 1877. augusztus 10-én megkapta oklevelét, ugyancsak a Délvidéken vállaljon tanítónői állást. Nagyszentmiklósról került, ahol a kisdiákok oktatása, felkészítése mellett zongoraleckéket is adott. Növendékei közé tartoztak az 1877-ben apa nélkül maradt Bartók lányok is. A tanítványai révén ismerkedett meg Bartók Bélával, aki édesapja elhunytá után, 22 esztendőskorában átvette a mezőgazdasági iskola vezetését. Az ifjú mezőgazdász „tünelemes férfiszépség volt, külseje is szertesugározta szép lelki tulajdonságait. Lenyűgöző tekintetű szemek, finom metszésű orr, nyílt, magas homlok.” Külső megjelenésének harmóniáját, rokonszenves kiegyensúlyozottságát a génjeivel közvetítette, adta át fiának. Még a kolozsmonostori felső gazdasági iskola növendékeként, a 20 esztendőskorú Bartók Béla népszerű tudományos előadást tartott 1875. március 6-án *Az állatdühről általában, az e felett uralgó tévfogalomról* címen a Nagyszentmiklósi Nőegylet szervezésében. Az előadás szövegét két részben, tárcaként, teljes egészében lekötölte a Nagybecskerekén szerkesztett és kiadott *Torontál*, amelynek a fiatal Bartók Béla állandó munkatársává vált. A Nagyszentmiklóson a kedélyeket jócskán fölkaparó rendezvényen Bartók János, a földművesiskola igazgatója *Az állatok vérekeringéséről* értekezett.

A gordonkázó intézményvezető és szakíró

Nagyszentmiklósról visszakérülve Bartók Béla több területen is fiatalos lendülettel, tevékenyen és eredményesen kapcsolódott be az Aranka-parti település közéletébe. Alapító- és választmányi tagja volt a Torontál Vármegyei Gazdasági Egyesületnek, titkára a Nagyszentmiklósi Gazdakörnek, s beválasztották a községi képviselőtestületbe is. 1897. április 1-én megjelent beköszöntő számától munkatársa volt a Schreyer Viktor ügyvéd szerkesztette és kiadta „vegyestartalmú hetilap”-nak, a *N. Szt. Miklósnak*.

Bartók Elza 1903-ban

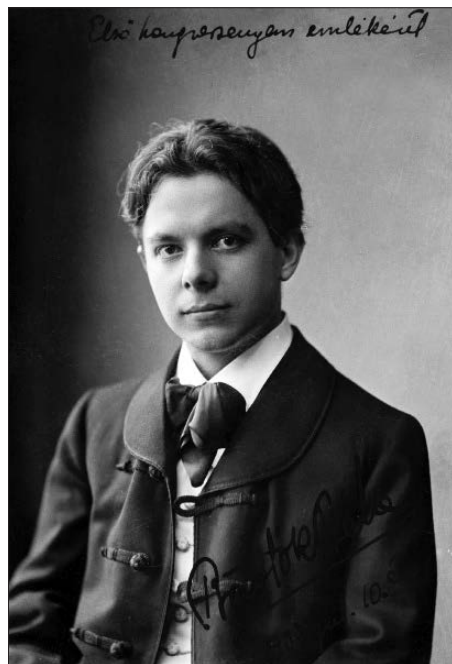
Hosszabb, több folytatásban közölt cikket írt és publikált *Mezei gazdasági állapotaink* címen.

A dzsentris allűröket sem nélkülöző, de szakmáját, hivatását és a közszolgálatot rendkívül sokra tartó s komolyan vevő Bartók Béla 1880. április 5-én házasodott össze választottjával, a kemény, céltudatos német származású polgárlánnyal, Voit Paulával. Kerek egy esztendő múltán, 1881. április 5-én keresztelte meg a nagyszentmiklósi római katolikus templomban dr. Kuhn Lajos (1844–1900) plébános első szülött gyermeküket, az 1881. március 25-én világra jött fiút, aki a keresztségben a Béla Viktor János nevet kapta. Édesapja, keresztapja és nagyapja utónevével jegyezték be a római katolikus plébánia anyakönyvébe. A család Rác-Nagyszentmiklóson, a 229-es szám alatt, a földművesiskola épületében lakott. Dr. Kuhn Lajos a tudós papok sorába tartozott: Nagyszentmiklósról kerülése előtt a temesvári kegyesrendi főgimnázium matematika és fizika tanára, a Délmagyarországi Természettudományi Társulat titkára és a *Természettudományi Füzetek* szerkesztője volt. Több ornitológiai tanulmányt, szakdolgozatot publikált, *Torontálvármegye madárvilága* című könyvét 1898-ban adta ki Temesvárott. A keresztapa, Schreyer Viktor Győző (1846–1937) köz- és váltóügyvéd a község prominens polgára volt, lapot adott ki és szerkesztett, a későbbiekben verses köteteket is megjelentetett, továbbá megírta Nagyszentmiklós község

első monográfiáját. Feleségét, Bartók Béla Viktor János keresztanyját Rittich Klementinának hívták. A keresztlőt követő ünnepséget 1881. április 5-én a földművesiskola épületében tartották.

Az erős, egészséges gyermekként világra jött csecsemő arcát, majd egész testét három hónapos korában a kötelező himlőoltást követően kellemetlen, viszkető kiütések borították. Az állandó és figyelmes orvosi kezelés nem bizonyult eredményesnek. Öt esztendő volt, amikor a szülői beleegyezéssel adagolt arzénecseppektől végre megtisztult az arca és a teste. Később kezdett el járni és beszélni. Betegsége visszahúzódóvá, tartózkodóvá tette. Nem barátkozott a vele egykorú gyerekekkel. Roppant komoly, csendes kisfiú volt. Anyja tanította meg írni és olvasni. Hétéves korában írást be a nagyszentmiklósi római katolikus elemi iskolába, ahol a következő évben el is végezte a negyedik osztályt. Kilenc tantárgyból kapott kitűnő osztályzatot.

A nagyszentmiklósi földművesiskola tanári karának tagjait megnyerve rendszeres munkatársaiul Bartók Béla 1884. június 1-én *Gazdasági Tanügy* címen havi folyóiratot indított, amely a gazdasági szakoktatás fellendítésének és korszerűsítésének ügyét kívánta szorgalmazni, napirenden tartani, felkarolni és előmozdítani. Az igazgató-lapszerkesztő Bartók Béla folytatásokban közölte *Miként szervezzük az alsóbb gazdasági szakoktatást?* című emlékiratát, amelyet különnyomatként is megjelentetett s a Magyar Országos Gazdasági Egyesülethez is betérjesztett. Lapja hasábjain 1885 márciusától látott nyomdafestéket Bartók Béla *A mezőgazdasági üzlet mibenlétének ismertetése a gazdasági tanintézetekben* című eszmefuttatása. 34 oldalas röpiratát, amely országos érdeklődést és visszhangot keltett, *Gazdasági Egyesületek vagy gazdasági kormánybiztosok szerveztessenek?* címen 1886-ban jelentette meg Bartók Béla. Szakcikkek, vitairatok és tanulmányok mellett novellákkal, versekkel, tárcákkal és glosszákkal is szerepelt a *Torontál vármegyében* és a *Budapesten* kiadott lapok – a *Torontál, Kikindai Közlöny, Erdélyi Gazda, Pesti Napló, Egytértés, Gyakorlati Mezőgazda, Nagyszentmiklósi Közlöny, Torontálmegyei Gazdasági Egyesület Értesítője* stb. – hasábjain. Tevékeny szerepet vállalt és töltött be Nagyszentmiklós társadalmi és kulturális életében. Műkedvelő muzsikusként 1887-ben kamarazene-kart szervezett, amellyel házi és nyilvános hangversenyeket tartott. Bartók Béla gondolkán – de ha a szükség úgy

Bartók Béla 1903-ban

hozta, más hangszeren is – játszott. Kisebbségben szerzett, és némelykor dirigált is. A rendkívül élénk szellemű, mozgékony férfiú alapító elnöke volt a Nagyszentmiklósi Zeneegyesületnek, amelynek koncertjei jelentették a legelső komolyabb zenei élményt a későbbi zeneszerző számára, akinek fogékonysága és feltűnő vonzalma a muzsika iránt nagyon korán megmutatkozott. „Már egész kicsi korában érezte, hogy nagyon szereti az éneket, a zenét. Pesztonkájá sokat énekelt neki (...) – írta feljegyzéseiben fiáról Voit Paula. – Egyszer 1 1/2 éves korában történt: én egy táncdarabot játszottam, melyet figyelemmel hallgatott, másnap a zongorára mutatott, és intett (beszélni még nem tudott), hogy játsszam; én többféle táncdarabot játszottam, de ő mindig sóvárgta a fejét, hogy nem azt, akkor azt a bizonyos darabot vettem elő, erre ő mosolyogva igent intett. Harmadnap próbára tettem őt, hogy nem volt-e ez csak véletlen, de ő ismét úgy tett, mint előző nap (...) 3 éves korában dobot kapott, ezzel nagy öröme volt, ha én zongoráztam, ő kicsi székére ült, előtte számlap volt a dobja, és megadta a pontos ütemet; ha 3/4-ből 4/4-re mentem át egy pillanatra abba hagyta a dobolást, ekkor folytatta a megfelelő ütemben (...) Ha nálunk némelykor cigányzene szólt (rendkívüli alkalmakkor), ő intett, hogy odavigyünk, és akkor bámulatos figyelemmel hallgatta a zenét.” Zenei tehetségét Bartók Béla a génjeiben hordta, szüleitől örökölte. Apja és anyja is szenvedélyes buzgalommal muzsikált, szerette a zenét, értett is

Nagyszentmiklós

Gróf Nákó kastély

A nagyszentmiklósi Nákó-kastély

hozzá, kifinomult hallással, az átlagot felülmúló ízléssel, rátermettséggel és kezűgyességgel rendelkezett. „Atyámban (...) meglehetősen magas fokú zenei tehetség élt, zongorázott, műkedvelők-ből zenekart szervezett, sőt megpróbálkozott tánccdarabok komponálásával is” – jegyezte fel a nagyszentmiklósi földművesiskola igazgatójáról Bartók Béla, aki édesanyjáról, Voit Pauláról szeretettel vallotta másfelől egyik nyilatkozatában: „Azt hiszem, zenei tehetségemet, muzsikushajlamomat ettől a finom lelkű, drága asszonytól örököltem”.

Nagyszentmiklóson a hajdani Czenczinger Szálló éttermében hallotta a gyermek Bartók Béla 1887. március 26-án élete első zenekari hangversenyét. Az édesapja szervezte Nagyszentmiklósi Zeneegylet orkesztere játszott a J. Strauss, Verdi, Rossini, Donizetti, Millocker, Meyerbeer, Fahrbach népszerű dallamait, továbbá magyar népdalegyvelegeket. A közönség terítést asztaloknál ült, s miközben a zene szólt, jóízűen fogyasztotta a feltálat ételeket és italokat. Bartókot a muzsika valószínűleg ámulatba ejtette. „A vendégek tovább ettek-ittak, de ő azonnal letette az evőeszközt, és teljes odaadással hallgatta a zenét; el volt ragadtatta; de méltatlankodva mondta: hogy tudnak a többiek mind enni, mikor ilyen szép zene szól?!” – idézte fel emlékeit a gyermek Bartók Béláról keresztapja, Schreyer Viktor.

Négyéves korában már egy ujjal kiverve a zongorán az ismerős dalokat, melódiákat, megtanult vagy negyvenet. Saját kérésére édesanyja, Voit Paula ötödik életéve betöltésekor elkezdte a gyermek Bartók Bélát zongorázni tanítani. Naponta 25-30 percet tartottak

a zongoraleckék. Életrajzírója, Székely Júlia szerint előrehaladása látványos, káprázatos volt: „Március 25-én kapta az első leckét, 27-én már ismerte a kottát, 29-én bal kézzel kísért a jobb kezével játszott dallamot, április elején pedig mind a tíz ujjával egyformán billentgetett a hangszereken. Április 23-án Béla-napkor pedig megkezdte zeneszerzői pályafutását. Kis négykezes zongoradarabot komponált édesapja névnapjára. Mamával együtt adták elő az ünnepélyes alkalomra.” Háromévi rendszeres tanulás után Bartók – saját állítása szerint – jobban zongorázott anyjánál. Hét esztendő volt, amikor kiderült, hogy abszolút zenei hallása van: „a mellékszobában volt, és minden megütött hangot azonnal meg tudott nevezni, sőt egyszerűbb akkordokat is megismert.” Zenei hajlama és tehetsége más formában is korán megmutatkozott. Édesanyja ebéd utáni ejtőzése idején egy alkalommal „valami dallam került a fülébe, amit eddig nem játszott, nem hallott; nem játszhatta el zongorán, mert nem akart felkelteni, hanem mikor felébredtem, elmondta nekem. Rögtön eljátszotta, íme, egy valcer volt, de teljesen más, mint amit eddig hallott, ezután gyors egymásutánban komponált különféle tánccdarabokat és egyebeket; ez volt legnagyobb élvezete”.

„Harmadszor is dolgozni, tanulni”

A családi élet, a gondtalan gyermekkor nyugalmát és biztonságát tragikusan felborította id. Bartók Béla 1888 augusztusának elején bekövetkezett halála. Az Egyiptomban fölszedett betegség, a

bronzkor vitte el 33 esztendő korában. A csonkán maradt Bartók családnak el kellett hagynia a földművesiskola igazgatói lakását. A községközpontba, szűkös bérelt lakásba hurcolkodtak be átmenetileg. Voit Paula férjhez menésekor elhagyott, felmondott tanítónői állását időközben betöltötték. Szabad hely pedig nem akadt, nem ígérkezett a nagyszentmiklósi iskolákban. A két kisgyerekek hátramaradt özvegy – aki segítségül magához hívta nyolc évvel idősebb nővérét, Voit Irmát (1849–1941) – zongoraleckék adásából biztosította a család megélhetését, miközben tanítónői állásokra pályázott. A következő évben, 1889-ben Voit Paula két gyermekével – a nyolcesztendő Béával és a négyéves Elzával (1885–1955) – megáldozatkész nővérével, Voit Irmával az Ugocsa vármegyei Nagyszőlősrre került, ahol 84 gyermeket oktatott havi 27 forintos fizetésért.

Távolba szakadását követően sem szakadt meg teljesen a Bartók-család kapcsolata Nagyszentmiklóssal és a Bánsággal.

Elköltözését, távolba szakadását követően sem szakadt meg teljesen a Bartók-család kapcsolata Nagyszentmiklóssal és a Bánsággal. Id. Bartók Béláné, Voit Paula rendszeresen levelezett férje rokonaival, a „nénikkel”, valamint a barátokkal, a közeli ismerősökkel. Az Aranka-parti községbe címzett leveleiben rendszeresen beszámolt fia előmeneteléről is, aki a nagyszőlősi polgári iskolában, a besztercei, nagyváradi, majd a pozsonyi gimnáziumokban végzete középfokú tanulmányait, majd az érettségi vizsga letétele után beiratkozott a budapesti zeneakadémiára, ahol Koessler János (1853–1926) és Thomán István (1862–1940) tanítványa volt. A szoros és eleven kapcsolatnak tulajdonítható, hogy a végzős konzervatóriumi növendéket a nagyszentmiklósiak meghívták, hogy szülőhelyén tartsa pályája első önálló hangversenyét. A koncertet kiterjedt levelezés, hosszas előkészítés és egyeztetés előzte meg. A fiatal muzsikusként nem táplált vérmes reményeket, de távlati lehetőségeket érzett és látott „a szentmiklósi kirándulás” sikerében. Felmerült benne a gondolat, hogy Torontál vármegyéből továbbmenjen

Újvidékre, ahol sűrűn tartottak koncerteket. 1903. február elején már fellépése részletes műsorát is összeállította és elküldte Nagyszentmiklósrá, egyértelműen leszögezve és kikötve: „persze csakis úgy játszom, ha én vagyok az I.” A kitéltet a nagyszentmiklósiaknak az a szándéka provokálta ki, hogy Ábrányiné Wein Margitot (1861–1948) is szeretnék volna felléptetni a hangversenyen. Bartók pontosan megjelölte percekben az előadandó zongoradarabok időtartamát is. Március 4-én kelt levelében megírta érkezése időpontját s kifejezte hajlandóságát az egész est kitöltésére, amennyiben a felkért énekesnő nem állalná a közreműködést. Március derekán hosszan írt édesanyjának a felmerült szervezési gondokról, nehézségekről: „Azt gondoltam, a nagyszentmiklósi hangversenyre való előkészületek egész csendben és simán fognak megtörténni. Sajnálattal tapasztaltam, hogy ez nem így van (újabb, bár a régieknél kisebb csalódás!). Arról talán már írtam, hogy Jurkoviccs levelére válaszoltam, megírván programomat stb. Már most azt hittem, legfeljebb még egyszer írnak, értesítvén, hogy lesz-e Ábrányiné vagy sem. De nem így lett. Nagy nehezen kezembe kaptam a hét elején egy ajánlott levelet, melyben J. azt írja, legyek szíves Ábrányinéval beszélni; mert ők felszólításukra még nem kaptak választ. Aztán kérde, hogy kísérem-e én Ábrányinét. Továbbá aszongya, hogy több helyről azt a kívánalmat fejezték ki, hogy játsszam többek között Chopin X.-ik és 12.-ik balladáját; végül kijelenti, hogy Szegedről vagy Temesvárról hozatni egy különben nem is kifogástalan koncertzongorát temes költségbe kerülne; ezért jó volna, ha én egy helybeli zongorát használnék...” Nem akart túl korán Nagyszentmiklósrá utazni, félt a melegtől, a portól, a száraz alföldi levegőtől. Március második felében postázta a módosított programot. Személyesen beszélni akart a hangversenyről a Budapesten tartózkodó Jurkoviccs Ottmárral, de elkerülték egymást. Édesanyja egyik levelében javasolta, hogy írassanak Bartók koncertjéről a pozsonyi és a budapesti

Húsvéthétfőn, 1903. április 13-án a Fekete Sas Szálló nagytermében volt Bartók Béla nagyszentmiklósi hangversenye, első önálló nyilvános fellépése.

A Bartók-család

lapokban, a fiatal művész ellenben azt válaszolta: „Ugyan minek tetetnök ki az újságba, hogy én játszottam Nagyszentmiklóson? Hát az olyan nevezetes esemény?”

Húsvéthétfőn, 1903. április 13-án a Fekete Sas Szálló nagytermében volt Bartók Béla nagyszentmiklósi hangversenye, első önálló nyilvános fellépése, amelyet a dr. Jeszenszky Géza (1867–1927) és Pólya Endre szerkesztette hetilap, a *Felső-Torontál* márciusi és áprilisi lapszámaiban többször is beharangozott. Énekesnő nem működött közre, az ifjú zongoraművész pedig előadta Chopin *Cisz-moll Nocturne*, *e-moll Etude* és *g-moll Ballada*; Beethoven *Esz-dúr szonáta*; Schubert *Esz-dúr Impromptu*; Paganini-Liszt *e-moll Etude*; Saint-Saëns *Keringő* valamint saját Ábránd és *Tanulmány balkézre* című műveit. Műsora minden számát már játszotta korábban valahol, csupán Chopin *g-moll Balladáját* tanulta be kimondottan a nagyszentmiklósiak kedvéért s az Ábrándot játszotta először népesebb publikum előtt. „A hangversenyt nagy közönség hallgatta végig, kiket valósággal elragadott a fiatal művész remek játéka. A hangverseny végén valóságos virágésozt zúditottak a művészre és tisztelői óriási babérokoszorúval jutalmazták Bartók mesteri játékát” – jegyezte meg 1903. április 19-i számában közölt tömör beszámolójában a *Felső-Torontál* riportere. Nagyobb terjedelemben, bővebben és részletesebben foglalkozott az eseménnyel ugyancsak 1903. április 19-én megjelent számában

a *Nagy-Szent-Miklóser Zeitung*. A beszámolóból többek között egyértelműen kiderült, hogy a hangverseny első részének befejezésekor átnyújtott babérokoszorút a híres Mühle-féle temesvári kertészetből hozták, s hogy szalagján a következő tömörségében is sokat mondó felirat díszelgett: „Nagyszentmiklós – művész fiának!” A beszámoló szerzője szívből fájlalta, hogy komoly, felkészült zenekritikus, aki mélyreható szakszerűséggel, avatott tollal értékelte volna a fiatal zongoraművész rendkívüli tehetségét, nem volt jelen a koncerten. „A művész teljesítménye valódi, alapos kritika gyakorlására jogosítana, de mi kevésbé vagyunk arra hivatottak – szögezte le *Nagy-Szent-Miklóser Zeitung* cikkírója. – Mert valljuk csak be nyíltan, itt a toll ugyancsak gyenge, s a hallgatóság körében senksem akadt a szaktudománynak azon a magaslatán, hogy az előadóművészünk csodálatos virtuóz rátermettségét a zongora kezelésében bírálni bátorkodott volna. Meg kell elégednünk a nagyszerű technikai készség, a mesteri előadásmód és a művész rendkívüli emlékezőtehetségének – minden művet kívülről játszott – csodálatával, ténylegesen kijelenthetjük ugyanakkor azt is, hogy Bartók Béla, a zseniális zongoraművész mielőbb európai hírnevet vallhat magáénak, és hogy Nagyszentmiklós büszke lehet arra, hogy egy művészt fiának nevezhet.”

Bartók Béla Budapestről a Pozsonyból a fővárosba felutazott édesanyja, valamint Elza húga társaságában ült

Bartók népzene gyűjtés közben 1903-ban (Wikipédia)

Bartók Béla az 1930-as években (Popperfoto / Getty Images)

a Délvidékre tartó vonatszerelvényre. A Torontál vármegyei Valkány községből 1903. április 11-én közös levelezőlapot írtak Pozsonyba Voit Irmának. Bartókék közel egy hétig időztek az Aranka menti településen. Felkeresték nagyszentmiklósi éveinek színtereit, emlékhelyeit, lerótták kegyeletüket a római katolikus temetőben, és sorra látogatták a család rokonait, jóbarátait, s a fiatal Bartók Béla a házigazdák unszolásának engedve időnként zongorához is ült. Több rögtönzött házi hangversenyt tartott Nagyszentmiklóson, amelyeken főleg saját szerzeményeiből játszott. Pár hét múltán, 1903 májusának elején gyermekkori nagyszentmiklósi ismerősei, a koncertszervezésben tevékenyen buzgolkodott Jurkovics Otthmár lányai – Emsy és Irmy – Budapestre érkeztek, s az elkövetkező napokban sűrűn találkoztak a vizsgahangversenyére készülő Bartók Bélával. Az Magyar Kir. Operaházban együtt hallgatták meg Meyerbeer *A próféta* című művének előadását, amely után a Városligetben vacsoráztak. Wein Manó a Jurkovics lányok egyik nagybátyja, majd Vaszi Lievics János városi tanácsos, a másik nagybácsi, vacsorára hívta meg Bartók Bélát. A nagyszentmiklósi Bayer család tagjaival nézte meg 1903. június 17-én a budapesti opera Wagner-ciklusának ötödik előadását, az *Istenek alkonyát*, majd együtt vacsoráztak. Újabb egy hétre 1903 júniusának végén ismét Budapesten tartózkodtak Jurkovicsék. A lányok elutazását követően több levelet is írt Bartók Béla Jurkovics Emsynek és Irmynek Nagyszentmiklósról. Párizsban 1905. augusztus 15-én postára adott Jurkovics Irmynek címzett levelében kisebb eszmefuttatásban fejtette ki véleményét a magyar úri osztályról:

„Csak akkor keletkezhetik igazi magyar zene, ha lesz valódi magyar úri osztály. Éppen azért Budapest közönségével semmit sem lehet kezdeni (...) Neveljük inkább a (magyar) vidéket (...) Dolgozni, tanulni, és harmadszor is dolgozni, tanulni. Így érhetünk el valamit.” Egyébként régi, kedves nagyszentmiklósi pajtásának, a szép, szőke, megnyerő modorú Jurkovics Irmynek ajánlotta Bartók a *II. Ábrándot*. Az Osztrák–Magyar Monarchia hivatali bürokráciája is arra kényszerítette Bartók Bélát, hogy ápolja, fenntartsa a kapcsolatot szülőhelye hatóságaival. A nagyszentmiklósi községházaról, illetve járásbírórágtól kellett beszereznie a törvényt, a hivatalos ügyintézés megkívánta okmányokat, igazolásokat. A nagyszentmiklósi főszolgabíró 1904. március 19-én tanúsítványt állított ki Bartók Béla számára arról, hogy egyéves önkéntesi kedvezményre jogosult. A Nagyszentmiklóson 1904. április 5-én kiállított illetőségi bizonyítvány a 3163/04 számot viselte. Nagyszentmiklósról több rokon és ismerős utazott 1906. február 16-án Temesvárra, hogy meghallgassa az ifjú zongoraművész és zeneszerző Városi Vigadóban megtartott hangversenyét, amelynek keretében Maleczky Bianka (1889–1946) szopránénekesnő, a Krecsányi társulat operaegyüttesének szólistája is közreműködött Schürger Jenő temesvári zenetanár zongorakíséretével. Nagyszentmiklósról 1906. március 12-én megküldték 1568/1906-os számmal iktatott és kiállított katonai alkalmatlansági bizonyítványát, amelyet útlevél-kérvényéhez kellett csatolnia. 1906. szeptember 2-án a közeli Csanád vármegyei Apátfalváról, ahol 26 népdalt jegyzett le, Nagyszentmiklósról látogatott, ahol a földművesiskolában együtt

ebédelt négy nagynénjével és felkereste Jurkovicsékát is. Néhány népdalt is lejegyzett.

Miután 1909 nyarán hozzájárult a román népzene módszeres gyűjtéséhez, majd D. G. Kiriackal (1866–1928) és a Román Akadémiával megegyezett a *Cântece populare românești din Comitatul Bihor* című gyűjtemény kiadásáról, Bartók Béla úgy gondolta, hogy a tervezett sorozat második kötetében szűkebb páttriája – Torontál és Temes vármegyeék – román ballada-, kolinda- és népdalkincsét fogja bemutatni. Nagyszentmiklóson és környékén látott hozzá a gyűjtéshez 1910 januárjában, hogy aztán az I. világháború kitöréséig többször is felkeresse a Bánság románok lakta alföldi településeit. 1912 márciusában Bégamonostoron, Murányban, Szécsányon és Vingán időzött, ahol nagynénjei egyike volt a postamester, s ahol a helybeli értelmiségiek kamara-koncertjén zongoristaként is közönség elé lépett. Az esztendő novemberében Egrest, Sárafalvát és Valkányt ejtette útba, decemberben Degtán, Tolvádton és Petrén járt, s örömmel állapította meg, hogy „a Délvidék különös egy fészke a balladáknak”. Zsadány Csanád és Nagyszentmiklós községek következtek

Nagyszentmiklóson és környékén látott hozzá a gyűjtéshez 1910 januárjában, többször is felkereste a Bánság románok lakta alföldi településeit.

1913 februárjában, amikor nagynénjeit is felkereste. A Bánság 11 helységében összesen 68 kolindát jegyzett le, vett fonográfhangere. „Háromszor utaztam a Bánátba, ahol bk. 400 dalt és táncot gyűjtöttem, köztük sokat hosszú és értékes ballada-szöveggel. Mindezt az anyagot már el is rendeztem” – tájékoztatta D. G. Kiriácot 1913. március 31-én kelt levelében. A torontáli román népzenei bemutató kötet megjelenését megakadályozta az I. világháború kitörése és elhúzódása.

Szülővárosát és nagynénjét, Bartók Sarolta (1854–1927) óvónőt a két világháború közötti évtizedekben első és harmadik temesvári hangversenyei alkalmával – 1924. március 22-én, illetve 1926-ban – kereste fel, látogatta meg. A Temesvári Zenekedvelők Egyesülete Radu Urlăţeanu (1895–1935) karmester, Sabin Drăgoi (1894–1968) zeneszerző és Aurel Tamaşiu újságíró-koncertszervező kezdeményezésére a Román Zeneszerzők Szövetsége jóváhagyásával emléktáblát készült elhelyezni 1931-ben Bartók Béla születésének 50. évfordulóján a nagy magyar zeneszerző és zene tudós nagyszentmiklósi szülőházának, az egykori földművesiskolának a homlokzatán. A leleplezési ünnepségre a „román népzene nagy kutatóját” is meghívták és elvárták. Az ünnepi rendezvényre nem kerülhetett sor, mivel annak megtartását Tiberiu Brediceanu (1877–1968) brassói zeneszerző feljelentésére, tiltakozására Románia művelődési minisztériuma betiltotta.

A Romániai Zeneszerzők és Muzikológusok Szövetsége 1951-ben állított román és magyar nyelvű emléktáblákat, amelyeket 1970-ben leszereltek.

A Romániai Zeneszerzők és Muzikológusok Szövetsége 1951-ben állított román és magyar nyelvű emléktáblákat a földművesiskola központi épületének utcafrontjára, amelyeket – alaposan nem elemzett és tudományosan nem ellenőrzött dokumentumokra hivatkozva – 1970-ben leszereltek. Bartók Béla állítólagos szülőháza helyén, a Cerbului (ma: Tiberiu Brediceanu) utca 3. szám alatt emelt épületre 1970-ben román nyelvű, 1971-ben – a zeneszerző fia, ifj. Bartók Béla mérnök határozott fellépésére, követelésére – román–magyar nyelvű emléktáblát helyeztek ki.

Bartók Béla szobra. Aurel Gheorghe Ardeleanu műve

A rendszerváltozást követő utcanévcserében a nacionalista szándékosságnak meghatározó szerepe volt. A hajdani földművesiskola két osztálytermében nyitották meg Nagyszentmiklóson Domokos Géza szorgalmazására 1969 augusztusában az állandó Bartók-kiállítás, amelynek anyagát az időközben életre hívott Városi Múzeum egyik részlegévé átminősítve beköltöztették az egykori Fekete Sas Szálló épületébe, amelyet pár év múlva lebontottak, hogy egy tömbházornak teremtsenek helyet a valamikor csinos és hangulatos főutcán. Bartók Béla születésének a centenáriumára a felújított egykori Nákó-kastély egyik termébe zsúfolták be a Bartók-kiállítást, amelynek felavatására, ünnepélyes megnyitására a Románia és Magyarország közötti diplomáciai feszültségek elmérgesedése miatt nem került sor. A körütekintő gondossággal előkészített évfordulós rendezvényeket Bukarestből rendezetileg „lefújták”, szigorúan betiltották.

Az Aranka menti település nevezetessége, emblemikus műtárgya Bartók Béla felmagasított talapzatra állított, impozáns mellszobra, Jecza Péter (1939–2009) szobrászművész 1993.

november 20-án leleplezett alkotása, amelyet minden jelentősebb évfordulón megkoszorúznak a nagyszentmiklósiak, valamint a közelebbi és távolabbi településekről érkező meghívottak, vendégek. A nagy magyar muzikus halálának 70. évfordulója alkalmából, 2015. szeptember 4-én a Nákó-kastély előtt újabb Bartók-szobrot avattak, Aurel Gheorghe Ardeleanu szájba rágósan narratív, felnagyított nippként ható bronzkompozícióját,

Nagyszentmiklóson Bartók Béla örökségének, életművének, szellemiségének és emlékének letéteményes, buzgó ápolója a zeneszerző és zene tudós születésének 125. évfordulója alkalmából, 2001-ben Tamás Sándor gyógyszerész által életre hívott Pro Bartók Társaság, amelynek művészeti vezetője dr. Kerek Ferenc, Liszt-díjas zongoraművész, a Szegedi Tudományegyetem zenei fakultásának a dékánja. Mintegy félszáz hangversennyel, jubileumi rendezvénnyel – amelyeken fiatal, pályakezdő, valamint élvonalbeli romániai, magyarországi és külföldi művészek léptek fel – adóztak Nagyszentmiklós és a Bánság legnagyobb szülőttének emlékének.

Süli Attila

Móricz Sándor ezredes 1848–49-es tevékenységéről

S epsiszentgyörgyi és nagyváradai Móricz Sándor 1820. január 8-án született Köpecen, Móricz József határőr őrnagy és Boda Teréz gyermekeként. A családja székely kismemesi származású és református vallású volt. Móricz Sándor 1836–1839 között a tullni utásziskolát végezte el, majd kadétként a haditengerészetnél kapott beosztást, azonban édesanya kérésére végül a 15. határőrezredhez került. 1843–1846-ig a kézdivásárhelyi katonai nevelőintézetben matematikát és fegyvertant oktatott, ezt követően az ezred fegyverraktárát felügyelő tiszt volt Kézdivásárhelyen. 1845-ben hadnagyi, 1848-ban pedig főhadnagyi rangban állt. 1848. október elején Erdővidék nemzetőr őrnagyává választották. Háromszék önvédelmi harca idején későbbi apósa, Dobai Károly¹ ezredes segédtisztje volt, 1849 áprilisától a két századból álló székely utászosztály parancsnoka lett századosi rangban, majd a székelyföldi hadosztály táborkari tisztjeként szolgált. A zsigárdi fegyverletétel előtt Kazinczy Lajos ezredes őrnaggyá léptette elő. A szabadságharc leverése után Aradon raboskodott, 1850-ben 8 év várfogságra ítélték. Büntetését Teresienstadtban töltötte, honnan 1852 júniusában uralkodói kegyelemmel szabadult. Ezt követően a nagykovácsi gimnázium tanára volt. 1856 és 1858 között elvégezte a bécsi műszaki főiskolát, majd fürdőigazgatóként, illetve a Szatmár megyei bikszádi aranybánya vezetőjeként dolgozott. 1859-ben feleségül vette Dobai Leontinát, aki azonban 1862-ben meghalt. 1862-ben újranősült, feleségül vette a francia származású Marine Máriaét. 1869-ben alezredesként reaktiválták a magyar királyi honvédséghez és kinevezték a 33. honvédszászlóalj parancsnokává. 1872-ben ezredesként a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka, ezt követően pedig 1874-ben a 8. honvéd gyalogdandár parancsnoka volt. 1875-ben nyugdíjazták, 1882-ben hunyt el Nagyszebenben.²

Móricz Sándornak két gyermeke született: az első házasságából Ilona lánya, a másodikból pedig 1864-ben Károly fia. Móricz Károly Párizsban nevelkedett, majd a budapesti egyetemen szerzett jogi doktorátust. Nagyszebeni és nagyenyedi hivatalnokskodás után a kecskeméti jogi akadémia tanára lett 1892-ben. Számos értekezése, dolgozata jelent meg.³ Az itt közlésre kerülő levél szerzője Károly volt, aki azt Kelemen Lajoshoz, Háromszék megye tisztii ügyészéhez írta 1894. január 23-án. Az irat a Székely Nemzeti Múzeum levéltárába került, az iktatókönyvben 213/1926. december 18. számmal lett bevezetve, mint Móricz Károly ajándéka, az alábbi tárgyak kíséretében: kiállítási bronz emlékérem, tokban képpel, Móricz Sándor 1848–49-i honvéd alezredes tábora a Gyilkoshídnál 1849-ben. Rajzolta 1850-ben az aradi kazamatában. A levél a múzeum könyvtárába került K. 9511. leltári számmal. Innen 1961-ben a Kovászna Megyei Levéltárhoz helyezték át, ahol Demeter Lajos sepsiszentgyörgyi helytörténész lelt a nyomára, aki közlés végett a rendelkezésemre bocsátotta.⁴

**Móricz Sándor 1820.
január 8-án született
Köpecen, Móricz
József határőr
őrnagy és Boda Teréz
gyermekeként.**

A levél lapjait nem folytatólagosan fűzték össze, így az egyes lapok sorrendbe állítását utólag végeztük el. Sajnos, a levél befejezése hiányzik. A forrást a jelenlegi helyesírás és központozás szabályai szerint, az eltérő alakok megtartásával rendeztem sajtó alá.

Móricz Sándor ezredes, az akadémia igazgatója

Honvéd utász

Forrásközlés:

Kelemen Lajos bátyámhoz atyám 1848/49-i dolgairól

Kecskemét, 1894. jan[uar] 23.

III. tized, Nagykőrösi utca 156.

Kedves bátyám!

Bizonyosan azt gondolta eddig, hogy megfeledeztem azon kívánságáról, mellyel édesatyám 1848/49-i arcképének fényképeztetését kötötte lelkemre.

Ezt nem tettem. Még újév előtt elkészíttettem a fényképmásolatokat, de nem volt időm édesatyám bátyám előtt említett leveleit lemásolni.

Most ezt is megtettem. Ide mellékelve küldöm 7 levél másolatát, melyeket 1848. december 11-étől a fogságból kiszabadulásáig, 1852. június 26-ig írt néhai Vida bácsihoz⁵ és jegyeséhez, Dobay Timihez, vagyis Leontinához⁶.

Az I. levélből kitűnőleg 1848. december 11-én atyám Uzonban volt⁷, mint ezredsegédtsízt. Ez abba az időbe esett, midőn még csak a háromszékiek tartották magukat a székelyek közül, ezek is elvágva minden érintkezéstől és minden közvetlen hírtől a magyar ügy állását illetőleg. Jellemző, hogy ennek dacára egy szó említés sincs abban a császárnak hódolási gondolatáról, bárha ezt tették ekkor a csíkiak és amint a levél mutatja, atyám nem látta rózsásnak a kilátásokat. Őt már a szabadságharc kezdete előtt a „magyarnak” nevezték ezredében, mert előszeretettel vásárolta a magyar irodalom termékeit, amint ma is birtokomban vannak még⁸ műve 1841-ből, Kisfaludy Károlynak és

Csokonainak atyám által annak idején szerzett, 1843. és 1844-i, valamint Kisfaludy Sándornak és Petőfinek 1842-i kiadásai. Ezekkel látta ő volt el a háromszéki kisasszonyokat.

S mint ugyanannak ezen leveléből kitűnik, ezen idő előtt lehetett atyám fegyvertiszt, vagyis a fegyvertár őre, mely időből beszélt atyám, hogy egyszer felakarták koncolni, mert azt a hírt terjesztették volt el róla, hogy a fegyvereket eladta a muszkáknak s csakis lélekjelenléte, mellyel azt kívánta, előbb győződjenek meg, vajon megvannak e a fegyverek, mentette meg. Akkor is abban a sorsban akarták különben részesíteni apámat az egész tisztikarral, midőn Balázs majort⁹ felkoncolták, amint egy alább Zita néni¹⁰ beszélt.

Atyám eredetileg tengerésznek lett képezve a tulli Pioner Corpsschulen¹¹, ahol Görgey Artúr is tanult három, vagy négy évet előtte¹² s csak nagyanyám felségfolyamodványára lett már megjelent kinevezése tengerész hadapróddá visszavonva s ő a 2. székely határőrezredhez¹³ helyezve hadapródi, vagyis kadéti minőségben.¹⁴ Itten volt azután hadnagy¹⁵ s lett 1848-ban, 28 éves korában főhadnagy. Mint hadnagy a mai kadétiskolának megfelelő kézdívásárhelyi mathematische Schuleban¹⁶ tanár volt s ma is birtokomban van egy ez időben kéziratban szépen kidolgozott s 1846-ban elkészült műve „Elementes Mathematik¹⁷” melyet 1843. november 1-étől 1846. augusztus 1-éig tartott előadásai alatt szerkesztett.

Ezen magasabb képzettségével járt állásának, illetőleg abból folyt hírnevének

köszönhető bizonyára, hogy amint édesatyám beszélte, Gábor Áron tőle kérte volt azt a könyvet¹⁸, melynek segítségével ő öntötte aztán ágyúit. Akkor, midőn ezt elbeszélte, meg is kérdeztem volt rögtön édesatyámat, hogy melyik volt a könyv, ő meg is mondta a szerzőjét s én felírtam egy kezemügyében volt könyv belső oldalára, de hogy melyik lehetett az a könyv, nem tudom s most midőn kerestem, nem akadtam rá.

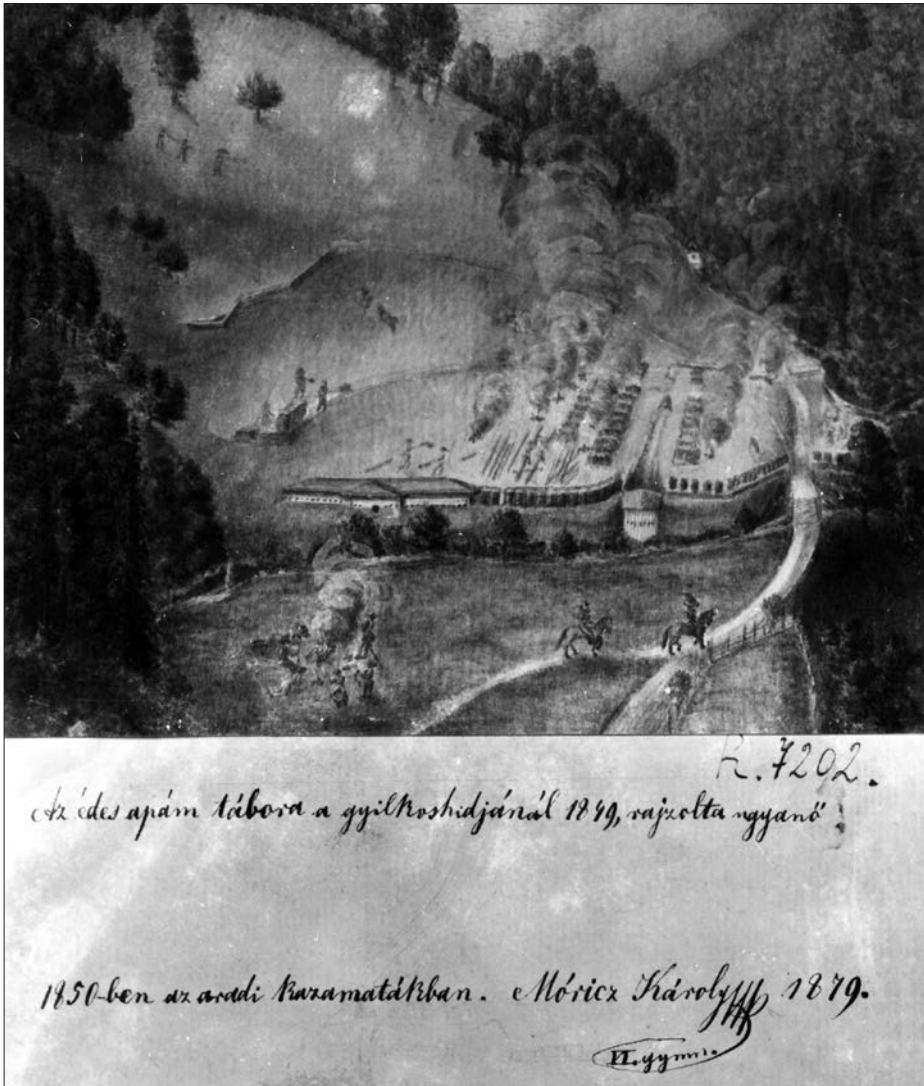
Úgy emlékszem atyámtól hallottam azt az anekdotát is, hogy midőn Gábor Áronnak az első ágyúja elkészült s az ellenséggel összeütközött, a székelyek a hátuk megett szóló ágyújuk hangjára azt mondták: „Nagyobbat szól a miénk” s ezen biztos tudatban megverték az ellenséget.¹⁹

Midőn az öreg Dobay²⁰, az édesatyám későbbi apósát arra kényszerítették, hogy a Barcaságra vezesse őket²¹, azon időpontra nézve beszélhette édesatyám, hogy a nép az ezredesi szállás körül lázongott, azt kiabálta, hogy „el kell pusztítani az árulótat”, értve alatta az öreg Dobayt s azokat a tiszteteket, akik nem szereztek volt nemzeti kokárdás sapkákat. Midőn egyre nagyobb volt a veszély, akkor édesatyám fejébe nyomta az öregúrnek saját nemzeti kokárdás sapkáját és felbízta, lépjen ki a nép közé s nyugtassa meg. Midőn aztán az öregurat a kokárdás sapkában meglátták, az addig életét követelt nép éljenzésben tört ki.

Atyám II. és III. levele azon időpontra esik, midőn Bem győzelmei után Brassó is a magyarok kezén volt.²²

Dobai Mária gyászjelentője

Ezekből a levelekből kitűnőleg, míg Kiss Sándor²³, a Mórícx Józsi²⁴ bácsi nagybátyja a Tömösi és Töröcsvári szorosok védelmével volt megbízva, addig május 15-ig a kőkereti, június 3-ig a Gyimesi, s azután az Ojtozi szorosok erődítési munkálatait tényleg atyám vezette s június 3-i levele szerint körülbelül június 17-ére számította az itteni erődítési munkálatok befejezését, mikor is zászlóaljmat kellett kapjon.²⁵

Amint a II. leveléből látszik, május 17-én már meg kellett volna lenni esküvőjének Dobay Timivel, de teendői nem engedték távozni a hadi események helyszínéről s így a közbejött viszontagságok folytán el is maradt az 1859-ig.

Dobay Timire szép világot vet, hogy amint később megvárta atyámat 1859-ig s nem akart máshoz férjhez menni, úgy a szabadságharc alatt megakart osztani atyámmal a harc és küzdelem fáradalmait.

A IV. levél már Aradról van keltezve, 1849 karácsonyáról s részemről azt elégius²⁶ hangulatával épp oly szépnek

tartom, mint amily szép világot vett atyám érzelmeire. Érdekes benne az, hogy Váradinak írta alá magát benne édesatyám, amely néven tréfásan neveztek volt atyámat Dobay Timi és saját maga a sepsiszentgyörgyi Mórícx család állítólagos régebbi praedicatuma²⁷ után.

Az V. levél ugyanannak [a] Váradinak aláírásával atyám azon kettős elkeseredésének hatása alatt van fogalmazva, hogy egyfelől másfél hónap alatt első levelére választ nem kapott, másfelől 8 évre ítéltetett el, bárha amint leveléből is kitűnik, de amint tőle is hallottam említeni, a szabadságharc alatt viselt rangját és szerepét igyekezett eltitkolni. A levél második bekezdése keserű gúnyt tartalmaz, amennyiben az ott említett s általam csak pontokkal jelölt úr atyám versenytársa volt Dobay Timi mellett, aki, amint más levelekből láttam, olyan csúful viselte magát, hogy atyám bizonyára inkább akármit eltűrt volna, semmint egy olyan emberhez forduljon. A levélben említett Pepi, Dobay József²⁸, mostan nyug. cs. és kir

altábornagy, 1849-ben honvéd ezredes és Dobay Timinek fivére.

A VI. levélben jelenti édesatyám, hogy 1850. október 17-én indul Theresienstadtba...

Jegyzetek

1 Életrajza: Pálmay József: *Háromszék vármegye nemes családjai*. Sepsiszentgyörgy, 1901. 319-320. o.; Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Budapest, 2000. (A továbbiakban: Bona, 2000.) 307-308. o.

2 Bona, 2000. 527-528. o.

3 Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, 1891. (<http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/m-96B16/moricz-karoly-sepsi-szent-gyorgyi-9B1A1/>)

4 Boér Hunor könyvtáros (Székely Nemzeti Múzeum) szíves közlése.

5 Vida Dániel (1816–1875) honvéd őrnagy, a kiegyezés után Háromszék főjegyzője. A levélíró nagybátyja.

6 Dobai Leontina, Dobai Károly ezredes lánya.

7 A levél lelőhelye: Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Szolgálat, Sepsiszentgyörgy / Arhivele Naționale ale României Serviciul Județean Covasna, Sfântu Gheorghe. Fond 20. 118r. Mórícx Sándor levele a kézdivásárhelyi tanácshoz. Uzon, 1848. december 11. Közli: Csikány Tamás: *Kisháború Háromszéken*. 1848. december. Barót, 2015. 100.o.

8 Olvasata bizonytalan.

9 Balázs Manó (1811–1848) honvéd őrnagy a 12. honvédzászlóalj parancsnoka. 1848. november 28-án Sepsiszentgyörgyön árulás vádjával letartóztatták és a feldühödött honvédek és polgárság felkoncolta. Maga az árulás ténye azonban nem bizonyított.

10 Személye ismeretlen.

11 Tullni utásziskola.

12 1832–1836.

13 Pontosabban 15. (2. székely) határőrezredhez.

14 1839.

15 1845.

16 Kézdivásárhelyi katonai nevelőintézet.

17 Matematika elemei.

18 Joseph von Smola: *Handbuch für k.k. österreichische Artillerie-Offiziere*. Wien, 1839 19 1848. december 5-6.

20 Dobai Károly ezredes (1793–1858) a 15. (2. székely) határőrezred parancsnoka.

21 1848. december 8.

22 1849. március 20.

23 Kiss Sándor (1809–1849) ezredes, a brassói hadosztály parancsnoka.

24 Mórícx József táblalíró, Miklós-vár-szék királybírája. Édesanyja Kiss Róza, Kiss Sándor ezredes testvére.

25 Székely utászosztály.

26 Bánatos, bús.

27 Nemesi előnév.

28 Dobai József (1820–1898) 1849-ben honvéd ezredes, 1880-ban altábornagy.

Suba László

Néhány szó a szobrászokról

Néhány szobrászról akarok írni, akiknek a munkáit jobban ismerem, egyesek a főiskolán engem is tanítottak, másokat személyesen is ismertem. Azért teszem, mert úgy gondolom, hogy az emberek kevesebbet tudnak a szobrászatról, mint a festészetről. Például minden gyermek rajzol és fest, de szobrot nem nagyon készít és a megfelelő anyagokkal sem tud bánni. Mielőtt rátérek a szobrászokra – Fadrusz János, Medgyessy Ferenc, Borsos Miklós, Étienne Hajdu, Benczédi Sándor, Kós András, Vetró Artúr, Korondi Jenő, Vass Áron – tekintsük át röviden a szobrászat történetét.

A festéssel összehasonlítva elmondhatjuk, hogy a szobrászat három dimenzióban valósul meg, mélysége is van, és térben helyezkedik el. A szobrászatban felhasznált anyagok a kő, a csont, a fa, az agyag, a fémek. Mára ez a sor műanyagokkal, textillal, üveggel, talált anyagokkal egészült ki. Az őskori ember gondolkodásáról éppen a szobrászati anyagoknak köszönhetően tudunk meg többet, mert ezek az anyagok időállóak. A tudósok a megmaradt leletek alapján megállapították, hogy az ősemberek gondolkodása mágikus volt. Hittek abban, hogy a szobrok segítik őket az életben.

Az ókori Egyiptomban a szobrok az uralkodókat és az isteneket ábrázolták, tehát az örökkévalóságnak készültek, mert az uralkodók hittek az örök életben. Így bizonyos szabályok szerint készültek a szobrok, például frontálisak voltak, egy fő nézetet hangsúlyoztak. A görögök szemlélete már más volt, ők a demokráciát alkalmazták a társadalmi életben. Isteneik emberként viselkedtek. Mind a fizikai, mind a szellemi erőt tisztelték, így a legjobb sportolóknak és filozófusoknak szobrokat emeltek. Isteneiket ideális, szép embereknek ábrázolták. Éppen ezért az antik görög szobrok ma is elnyerik az emberek tetszését, a reneszánsz művészei pedig útmutatóknak, példának állították a maguk munkájában.

A középkorban a kereszténység térhódításával nagyméretű templomok

épültek (románkori és gótikus templomok), amelyekben a szobrászatnak fontos szerepe volt a bibliai történetek bemutatásában. A bejárati ajtó is szobrokkal szegélyezték, a belső falak is szobrokkal és domborművekkel voltak telítve. Ezek elsősorban szentek voltak, de megjelentek az uralkodók és a patrónusok szobrai is.

A reneszánsz korában jelent meg az épülettől független, önálló szobor. Sok lovas szobor készült ebben a stílusban. Egyik szép példa a kolozsvári Szent György-lovaszszobor a belvárosi református templom előtt, a Farkas utcában. Az olasz reneszánsz nagyon sok művészeti alkotást eredményezett. Michelangelo készítette a Mózes, a Piéta és a Dávid szobrokat, amelyek a kor művészetének kimagasló példái. A Dávid című szoborban találkozik a görög emberléptékű szobrászat az új polgári szemlélettel, ami ma is lenyűgöző hatást gyakorol a nézőre. Magyarországon Mátyás király idejéből maradtak fenn reneszánsz stílusú épületelemek és szobortöredékek. Az ezután következő időszak, a török uralom nem kedvelte a művészeteknek. A 18. században,

Korondi Jenő: Szomorúság (műkő)

Vetró Artúr: Nagy Imre (bronz)

Benczédi Sándor: Gondok (égetett agyag)

a barokk és rokokó korban, az építészet fellendülésével a vallásos szobrok száma is megnőtt.

A 19. században a klasszicista építkezésekkel együtt nőtt az igény az ilyen stílusú szobrok iránt. Ilyen értelemben a szobrok épületdíszként is szerepeltek. Ebben az időszakban az antik görög és római építészetet tekintik példaképnek. Ferenczy István a magyar szobrászat elindítójaként elkészítette márványból Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Károly portréit, Kölcsey Ferencet pedig ülő alakban ábrázolta, szintén márványból.

A 19. század második felében a tehetséges ifjak Bécsben és más nyugati városokban képezték magukat, azért hogy az itthoni igényeket kielégíthessék. Egyik ilyen tehetséges ifjú Fadrusz János (1858–1903) volt, aki a kolozsvári Mátyás-szoborral érte el alkotó munkája csúcspontját. Fadrusz Pozsonyban született és Bécsben tanult. Jelentős alkotásai a pozsonyi Mária Terézia-szobor, a kolozsvári Mátyás-szobor és a zilahi Wesselényi-szobor. Közben több kisméretű alkotást is készített, de további nagy tervei nem valósulhattak meg korai halála miatt. A kolozsvári Mátyás-szobor elkészítésére 1894-ben hirdettek pályázatot, amit ő nyert meg. A bizottság megállapította, hogy

„nemcsak Kolozsvár büszkesége lesz ez a szobor, de a magyar művészettörténet fejlődésében is mozzanatos eseményt jelent”. Így is történt, az elkészült szobor nemcsak Erdélynek, hanem Kelet-Európának is egyik legjelentősebb emlékműve. Ebben a szoborban a tartalmi és a formai elemek szerencsésen találkoznak. Mátyás királynak sikerült egy erős központosított királyságot létrehoznia a korabeli Európában. Ezt az erőt mind a lovas szobor, a talapzat és a templom melletti jól átgondolt elhelyezés is tükrözi. A lovas szobron a formák íveltek, ezt követi a talapzat íveltsége, majd a templom kontúrja. Ez az összjáték nagy lélektani hatást gyakorol a nézőre.

Ha megkérdeznék, hogy kit tartok elődömnek a szobrászatban, kinek a műveit szeretem jobban, akkor mindig két névre hivatkoztam: Medgyessy Ferencre és Borsos Miklósr. Medgyessy Ferenc (1881–1958) Debrecenben született, művészeti tanulmányait Párizsban végezte. Kereste a szobrászat alapvető jellegzetességeit, amiket az ókori kelet művészetében ismert fel. Munkáit elsősorban kőbe faragta, tisztelve ennek az anyagnak a követelményét, a tömörséget, az egyszerűséget és ezek mellett a természetességet, az emberi érzések kifejezését. Bronzszobraiban is a lényegre törekvést követte. Sok emlékművének anyaga bronz, például a Petőfi Sándoré, a debreceni Déry Múzeum előtti szoborcsoporté, a Szent Istváné, amelyek városok tereit díszítik.

Borsos Miklós (1906–1990) Nagyszebenben született, első mestersége az aranyművesség volt. Tanulmányúton járt Olaszországban és Dél-Franciaországban. Elsősorban kőbe és márványba dolgozott. Kiemelte ezeknek az anyagoknak a strukturális szépségét, amit a felület alapos megmunkálásával ért el. Portréiban, amelyekre jellemző az anyag sajátosságának kiemelése, nagymértékben törekszik az ábrázolt személy karakterének tömör visszaadására. Így Barcsay, Egri, Babits, Bartók portréi minden tekintetben igazi remekművek. Szobrászi tevékenységét Borsos rézbe kalapált domborművek, bronzba öntött érmek és modern szemléletű emlékművek készítésével bővítette.

A 20. században azok a szobrászok, akik megjárták Párizst, óhatatlanul is a modern törekvéseket követték. Constantin Brâncuși (1876–1957) román szobrász is Párizsban teljesítette ki szobrászi tevékenységét. Újítása abban állt, hogy a szobrászi formát tette vizsgálat tárgyává. Szerinte a legelemibb formákból kell kiindulni és el kell hagyni az olyan kellekeket, mint a színpadiasság, az

Kós András: Család (fa)

irodalmisság. Étienne Hajdu (1907–1996) úgy gondolta, hogy a szobor nem maradhat mindig monolit tömeg, ahogyan Brâncuși művelte, hanem ezt a tömeget fel kell bontani. Ezért munkáira az átört formák a jellemzők vagy az olyan térbeli kompozíciók, ahol több elem társul egy formaegyüttesben. Munkáinak nagy része nem absztrakt, ilyenek a dekoratívan ábrázolt női alakok, amelyeket különleges és értékes kőlapokból dolgozott ki. Hajdu Tordán született, eredeti neve Hajdu István. Franciaországban telepedett le véglegesen. Visszaemlékezéseiben hivatkozik a neves tordai fazekasok műhelyeire, a vásárookra, ahol nagymértékben értékesítették a mézespogácsát.

Benczédi Sándor (1912–1998), kolozsvári szobrász és keramikus Budapesten szerezte képzőművészeti ismereteit. Tanára Kisfaludy Strobl Zsigmond, ismert szobrász volt, de a többi jelentős képzőművésszel is megismerkedett. Visszatérve Erdélybe, a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán tanított, majd önálló műtermet nyitott. Munkásságának legerősebb része a kerámiában készített kisplasztikák. Közben fából és műkőből készített nagyméretű kompozíciókat. Kedvenc műfaja volt a patak-kövekbe faragott portré, kompozíció. Égetett agyagból elkészítette a romániai magyar értelmiségiek portrégálériáját. Portréi sikeres jellemrajzok, a kompozíciós kisplasztikák szatirikus helyzetképek, tele humorral. Maga is ilyen ember volt: derűs, humoros.

Az 1945 utáni időszakban a romániai képzőművészek a szocialista realizmus alkalmazását kérték számon. Kós András (1914–2010) kolozsvári szobrász, egyetemi tanár azok közé tartozott,

Vass Áron: Bivaly (égetett agyag)

akiket nem befolyásoltak a hivatalos elvárások – ő a maga szabta utat járta. Szobrai emberi kapcsolatokat ábrázolnak, belehelyezve a természet kozmikus rendjébe. Elkészítette erdélyi történelmi személyiségek portrészobrai. Legtöbbet fában dolgozott, a tölgy, a körte, a dió, a kőris, a szil, a juhar voltak a kedvelt fajták. Elmondása szerint nem engedte, hogy a fa befolyásolja. Elképzeléseit igyekezett teljes mértékben megvalósítani, legyőzve a fa ellenállását. Nyilván alaposan ismerte a fát, tudta, hogy mit lehet belőle alkotni. Teljes mértékben a forma plasztikai erejére támaszkodott, a festői hatások vagy a fa struktúrájában jelentkező vonalak nem térítették el könnyed megoldások felé. Formái tiszták, akár az egyiptomi vagy görög szobroké. A térben kimért helyük határozta meg erejüket, tisztelve a szobrok eredendő, céljuknak megfelelő formaalakítást. Ezért a formákat összevonta, stilizálta, de nem ment el a mártani alakokig, csak megközelítette azokat, felhasználva ezzel a geometrikus formákban rejlő erőket. Kós András mesterségbeli tudása a reneszánsz és a barokk mesterekére emlékeztet. Elvégzett munkája kifogástalan, a szobrászatban kitűzött céljait maradéktalanul megvalósította.

Vetró Artúr (1919–1992) szobrász a kolozsvári Képzőművészeti Intézet szeretett tanára volt. Tanítványai tisztelték nagy elméleti és gyakorlati tudásáért, amit önzetlenül megosztott tanítványaival. Erdélyi értelmiségiek, Ady Endre, Kelemen Lajos, Nagy Imre, Bolyai János portréit, köztéri szoborkompozíciókat, grafikákat, művészetről szóló írásait hagyta az utókorra. Dicsérték kompozíciós készségét, kiegyensúlyozott formais és téralakítását. Gondolkodó művész

volt, amit szobrai is híven tükröznek. Azt mondta, hogy jó szobrot csak hossz-szas, kitartó munkával lehet alkotni.

Korondi Jenő (1935–2007) kolozsvári szobrász Kós András tanítványa volt. A szobrászi forma erejének keresése őt is jellemzi, akár csak mesterét. Mestertől eltérően ő kísérletező művész volt. Szobrászati anyagként felhasználta a műkővet és az alumíniumot. Hatottak rá az őskori szobrászat formaalakításai. A női termékenységet egyes szobraiban kihangsúlyozottan ábrázolta. Vannak olyan szobrai, mint a Szomorúság, a Fésülködő, a Torzó, az Akt, amelyek megőrzik a klasszikus művészet mértékletességét, ugyanakkor oly mértékben stilizálják az emberi alakot, hogy a tartalmat a formák harmóniájából nyerik.

Fadrusz János alkotása, a Mátyás-szoborcsoport Kolozsváron

Vass Áron (1891–1979) makfalvi szobrász, népi alkotó a helyi Wesselényi Kollégiumban tanult, ahol a falusi ifjak továbbképzése folyt. Ő volt az első szobrász, akit megismertem, ráadásul anyai ágon rokonom is volt. Gyermekkoromban apám elvitt hozzá. Azt mondta, hogy ezt az embert tisztelik a faluban, mert szobrai árából házat és földet vásárolt. Vass Áron főként bivalyokat mintázott, de ezenkívül emberi alakokat is, mint az öreg székelyt, az üstfoltozó cigányt, Petőfit. Vásárlói erdélyieken kívül budapestiek és németek voltak. Kapcsolatai voltak az erdélyi értelmiségiekkel, a Helikon íróival, akik látogatták. Bivalyai bizonyítják szobrászi tehetségét, a jó megfigyelés és a szobrászi forma erejének ötvözetét. Olyan művészettörténészek írtak róla, mint például Banner Zoltán és Murádin Jenő.

Ha visszagondolok az őskori ember gondolkodására, miszerint az a szobrok szerepe, hogy segítsék őket az életben, akkor elgondolkodhatunk arról, hogy ma mi a helyzet, van-e még szükség szobrokra. Ha Kolozsvárt Mátyás király szobra nélkül képzeljük el, akkor igenis, azt mondjuk, hogy szükség van erre a szoborra. Ha arra gondolok, hogy nem sokára Tordán állni fog a Vallásszabadság szobor, akkor erre is azt mondjuk, hogy kell, szükség van rá, mert erősít bennünket abban, hogy higgyünk a jó dolgokban. A mai világban a szobrászat nagyon sokféle képet mutat, ami természetes. De a művészetek és velük együtt a szobrászat mindenképpen hozzátartoznak a világhoz, amelyben állandóan folyik a küzdelem a haladásért. E kis dolgozathoz is látszik, hogy a szobrászat minden korban szerepet vállalt, és ez ma is így történik.

Balla Sándor

Pro Natura-park Ördögösfüzesen

Ma, az okoseszközök és a közösségi oldalak korában üdítően tud hatni minden olyan történet és emlék, amely a rohanó és túldigitalizálódott világ megszületése elé repít minket vissza. Különösképp azok, amelyek őseink természetközeli életét elevenítik fel előttünk. Lapohos András nemrég megjelent kötete* pedig jóval több, mint üdítő. Betekintést nyújt ugyanis egy olyan ember gondolat- és alkotóvilágába, aki már fiatalkorában célul tűzte ki a természettel való összhangba kerülést, az anyavilágban lejátszódó folyamatok megismerését és megismertetését, valamint azt, hogy az egyszerű közembert – szülőt és gyermeket egyaránt – természettudatos életmódra nevelje.

Az ördögösfüzesi nyugalmazott biológianak ez már az ötödik megjelent kötete. 2008-ban *Természetvédelem a szülőföldön*, 2009-ben *Az ördögösfüzesi református egyház történetéből*, 2012-ben *Kis dokumentum-múzeum: Ördögösfüzes kincsei 1980-ban*, 2014-ben pedig *Egyházi és szórványmúzeum* címmel jelentek meg munkái.

A kötet forgatásakor az volt az első benyomásom: Lapohos András olyan szeretettel és alázattal mesél a természet különféle csodáiról, hogy az a földhöz-

mai megfogalmazásban inkább képernyőhöz ragadt embereket is könnyen rabul ejti. Vagy talán inkább elvarázsolja. A második gondolatom gyorsan követte az elsőt: ez a kiadvány nagyobb figyelmet érdemelt volna a nyomdai előkészítés során.

A szerző miután az ötvenes években hazakerült szülőfalujába, Ördögösfüzesre tanítani, egyből nekilátott megvalósítani régi álmát: egy park létesítését. Olyan parkot álmódott, ahol nincs többé szemét, ahol higiénikus környezet fogadja a látogatót, ahol a gémeskút vizét nyugodtan használni lehet, vagyis ahol az ember megízlelhet egy szeletet az anyatermészet csodálatos világából.

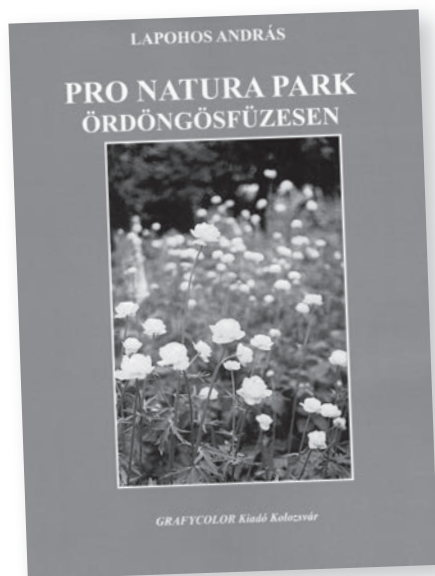
Fontos kiemelni, hogy Lapohos András két rendkívül fontos hivatást is betöltött az elmúlt évtizedek során: az egyik az építő, a másik pedig a nevelői szerepkör. Az egyik a kézzelfogható tettekben, a másik a gondolkodásban és a személyiségfejlődésben érezhető – mindkettő rendkívül fontos, ugyanis egyik a másikra hat. A Pro Natura-park létrehozása közben ugyanis a tanár úr sok mindenre megtanította szorgos önkénteseit. Faültetéskor hogyan ássák ki a csemetéket úgy, hogy ne sértsék meg annak gyökérzetét és szárát; mit kell tenni, amikor egy magára maradt, gyenge ögzidát találunk az erdőben; hogyan biztosítsunk menedéket és élelmet télen a madarainknak; hogyan tanuljuk meg tisztelni és védeni a természetet; hogyan éljünk boldog szimbiózisban vele. De az egyik legfontosabbat talán mégis „öntudatlanul” adta át nekik: megfertőzte ugyanis követőit azzal a lelkesedéssel és csodálattal, amellyel ő tekintett az anyavilágra. Amellyel csakis egészséges és boldog ember fürkészheti a mindenséget.

A parkban folyó tudományos munka hiánypótló, megannyi diáknak jelenthetett komoly szakmai alapot a már-már természetesen kibontakozó érdeklődéssel együtt. A nyílt laboratóriumban a törvény által védett növények szaporítása és megfigyelése áll a középpontban, a kötetben többtucat fotó és leírás is a rendelkezésünkre áll a park

flórájáról és faunájáról, ez pedig igazi csemege lehet a természetbúvároknak. De a közösségi munkák és események is jól dokumentáltak, és itt jutunk el a park vitathatatlanul közösségépítő szerepéhez: a pad- vagy a vetítőállvány-készítésre szervezett kalákák, a nyáresti szabadtéri diavetítések, az iskolás lányok magyar ruháinak bemutatása, a közös kirándulások, az ünnepélyek – a Zergeboglár vagy A madarak karácsonya – mind-mind nevelték, ösztönözték, erősítették és nem utolsósorban összekovácsolták a helybélieket. Ha hozzávesszük mindehhez azt, hogy szórványvidéken minden egyes közösség- és identitás-építő tett felbecsülhetetlen értékkel bír, talán csak akkor kezdjük sejteni Lapohos András több évtizedes, lelkiismeretes, kitartó munkájának a kiemelt jelentőségét.

De a kötetben a göci és sajósárvári templomról, a szerző fiatal éveiről, az ördögösfüzesi hagyományörző táncsoportról és kézimunkaköréről, a falu emlékezetében fontos helyet elfoglaló eseményekről, illetve nevének eredetéről, a híres iskolacsengőről, valamint a településen nemrég megalapított állattani, egyházi és kis dokumentum-múzeum létrejöttéről is olvashatunk. És végül befejezésképp hadd álljon itt egy sokatmondó rész a kiadványból, amely a szerző „ars poeticáját” is gyönyörűen visszaadja: „A tanulóknak nem haladnak el könnyen a természet szépségei és Ördögösfüzes kincsei mellett, észrevételeiket feljegyzik, gyermekeik hajnalán megtanulják, hogy a csodás növények fölé hajoljanak, és gazdag tevékenységeket fejtsenek ki a madarak megvédéséért, az összes állatért, nem utolsósorban az emberért. Ilyen alkalmakkor a meglegedés, amit érzek, megerősít céltom megvalósításában: az ifjúság álmait szeretettel, gonddal kell ápolni, és az emberiség azon célkitűzései felé irányítani, amelyek a holnap létezését eredményezik.”

Lapohos András: *Pro Natura Park Ördögösfüzesen*, 2017, Grafycolor Kiadó, Kolozsvár

Jakab Sámuel

Emlékezzünk Balogh Ernő geológus professzorra

Kiváló személyiségekre születésük vagy haláluk valamelyik kerek évfordulóján szokás megemlékezni. E szokástól eltérően, Balogh Ernőre (1882–1969) most születésének – kereknek éppen nem mondható – 135. évfordulója alkalmával emlékezünk. Tesszük ezt azért, mert aligha vagyunk még egy-két tucatnyi-an, akik személyesen ismertük Balogh Ernőt, az egykori Bolyai Egyetem Földrajz-geológia Kar három nagy öregének egyikét, és féltő, hogy kerek évfordulóra várva, már nem lesz, aki még emlékezne rá.

Balogh Ernő 1882. július 24-én látta meg a napvilágot az Arad megyei Kisjenőhöz tartozó Erdőhegyen.

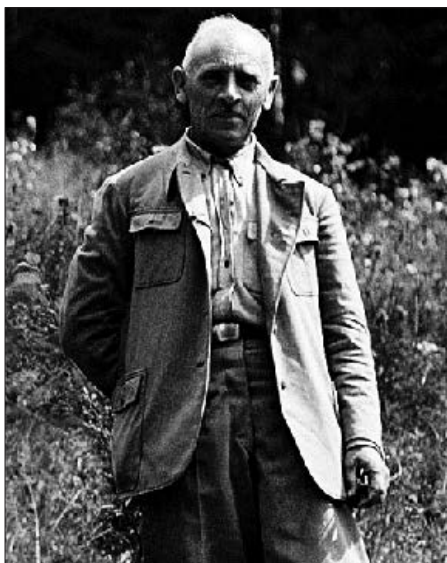
Balogh Ernő 1882. július 24-én látta meg a napvilágot az Arad megyei Kisjenőhöz tartozó Erdőhegyen. A Kárpát-medence keleti tájai, különösen Erdély természeti értékeinek feltárásában és megismertetésében elévülhetetlen érdemeket szerzett. Sokoldalú tudósról, geológusról, mineralógusról van szó. Az 1969. július 11-én 87 esztendőskorában, Kolozsváron elhunyt tudós professzor kolozsvári Bolyai, illetve Babeş-Bolyai Tudományegyetem földtani

tanszékének vezető tanára, a föld és ásványtudományok doktora, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat tiszteleti tagja, a Magyarhoni Földtani Társulat díszoklevéllel kitüntetett rendes tagja, az Erdélyi Kárpát-Egyesület elnöke, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Ásvány- és Kőzettani Szakosztály elnöke volt.

Elemi és középiskolai tanulmányait szülőfalujában, illetve Arany János szülővárosában – Nagyszalontán – és Debrecenben végezte. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem földrajz-termeszetrész szakán szerzett diplomát. 1905-től 1914-ig Szádeczky-Kardoss Gyula tanársegéde volt, akinek irányításával 1906-ban sikeresen megvédte doktori disszertációját a kolozsvári egyetemen. *A Dragánvölgy Kecskés és Bulzur patak közötti részének geológiai viszonyai* című doktori dolgozatában az Erdélyi-középhegység északi része e területének eruptív, üledékes és metamorf kőzeteit és földtani viszonyait ismertette.¹

Tudományos kutatói készítésére már egyetemista korában felfigyelhetek tanárai, hiszen még az egyetem padjait koptatta, amikor közreadta első tudományos dolgozatát *A Fellegvár geológiai leírása* címen. Sikeres doktori disszertációvédeése után egy életre eljegyezte magát Erdély földjének kutatásával. Tudományos munkájában csak az első világháború kitörése, a harctéren és hadifogságban eltöltött négy év jelentett megszakítást.

A háborúból való hazatérése után lehetősége nyílt volna a szegedi egyetemen folytatni pályáját, de ő a szülőföldön maradást választotta, vállalva a megpróbáltatásokkal járó bizonytalan jövőt. Eleinte, 1919-ben egy ideig Gyergyószentmiklóson, majd 1920-tól 1940-ig a kolozsvári Marianum leánygimnáziumban volt természetrajz-földrajz tanár. E húsz év alatt az erdélyi föld egyik legjobb ismerőjeként tanította és nevelte a természet megismerésére, szeretetére a

Balogh Ernő (1882–1969)

Kilátás a Jalomica-barlangból. Kép: Balogh Ernő

fiatal nemzedéket.² Tette ezt nemcsak az iskolai órákon, hanem az Erdélyi Kárpát-Egyesület kirándulásain 1936 és 1946 közötti elnöki minőségében, valamint tudománynépszerűsítő írásaiban és ismeretterjesztő előadásaiban is. Ez utóbbiak száma több mint 100, előbbieké pedig meghaladja a 250-et, amelyek erdélyi folyóiratokban, napilapokban és könyvecskék formájában jelentek meg. Balogh Ernő e könyvecskéi kisdíákori lenyűgöző olvasmányaim közé tartoztak. Talán éppen ezeknek köszönhetem, hogy a természettudományok, elsősorban a földrajz, és a geológia búvárkörébe kerültem. Akkor még nem sejthettem, hogy egykor szerzőjüket személyesen is megismerhetem.

Az első világháború után Erdélyben a magyar geológusok nagyra becsült korelnöke, Szádeczky-Kardoss Gyula a bukaresti Román Földtani Intézet főgeológusaként a kolozsvári egyetemen 1935-ben bekövetkezett haláláig dolgozott tovább. Ezt a kivételes bánásmódot Ludovic Mrazec és Ion Popescu-Voitești kiváló román geológus professzoroknak köszönhettem, akik nagyra becsülték szaktudását. Szádeczky-Kardoss Gyula mellett három lelkes középiskolai tanárt, Balogh Ernőt, Bányai Jánost és Török Zoltánt is bevontak a Román Földtani Intézet munkájába.³

Balogh Ernő 1940-től a kolozsvári tudományegyetem geológiai tanszékén volt professzor. Ugyanott 1945-ben, a Bolyai Egyetem megalakulásakor az ásványtan-kőzettani tanszék vezető tanára lett, e tisztségében dolgozott 1959-ig, nyugdíjazásáig, majd konzultáns professzorként tevékenykedett tovább.

A földtudomány szerteágazóan gazdag területén munkálkodott, de mindenképp előtt mineralógus és barlangkutató volt. Nehéz lenne eldönteni, hogy e kettő közül melyik téren alkotott maradandóbbat, fontosabbat. Munkássága első szakaszában főleg ásványtani és kőzettani kérdésekkel foglalkozott. Középiskolai tanár időszakában a körülmények inkább a barlangkutató felé irányították figyelmét. Balogh Ernő esetében, végző soron a kettő aligha választható el egymástól, miután ásványtani munkássága főképpen a barlangok falán található kalcit változatok vizsgálatára irányult. E téren igen jelentős a protokalcittal foglalkozó, *Protokalcit, egy új ásvány* című tanulmánya. 1937-ben vékony, tű alakú kristályhalmazokat írt le, amelyek a mészkőbarlangok falán bevonatot képeznek. Amint később kiderült, a protokalcit és a kalcit szerkezete között nincs különbség. A protokalcit így nem új ásvány, hanem a kalcitnak egy új alakja. Az is kiderült, hogy *lublinit* néven e kristályokat már előbb jelezték az irodalomban, szerkezetük és tulajdonságaik leírása azonban nagyon hiányos volt a szakirodalomban. Ezeket tisztázta Balogh Ernő, és megadta a *lublinit* pontos leírását. A prioritás figyelembevételével visszavonta a protokalcit elnevezést. A *lublinit (protokalcit) és átformálódási termékei – hegyiliszt* című munkájában megállapítja, hogy a *lublinit* a barlangokon kívüli helyeken is előfordul, de elsősorban a barlangok jellemző ásványa, ahonnan sohasem hiányzik.⁴ Ki más, ha nem egy vérbeli barlangkutató juthatott erre a megállapításra?

A már említett doktori disszertációjában több eruptív kőzet helyesbített meghatározását adta meg. *Kvarc Erdély felsőmediterrán korú gipszeiben* című, 1926-ban megjelent munkájában kifejti, hogy az Erdélyi-medencében a monoton és kőületmentes neogén üledékes képződmények rétegtani helyének a megállapítására a dacituffak szolgáltatják a legjobb támpontot.⁵

Balogh Ernő figyelme tulajdonképpen már az 1920-as évek végén a barlangok világa felé fordult, s több mint harminc éven keresztül a barlangkutató állt tevékenysége központjában. Új fejezetet nyitott az erdélyi barlangok tanulmányozásában, mert a geológus és mineralógus szemével vizsgálta azokat, és ezáltal a barlangkutatósnak egyik addig kevésbé művelt ágát, a barlangok ásvány- és földtani kutatását alapozta meg, fejlesztette ki.

Barlangtani kutatásairól így írt 1939-ben: „A barlangok kutatásának, azok feltérképezésén túl, igen sokrétű a feladata. Ezeknek a kutatásoknak szem előtt kell tartaniok a barlangok mindenféle, igen változatos természeti adottságait – az élettelen és élők világát, a lejátszódó jelenségeket, folyamatokat. A barlangok földalatti világában a természettudományok egyes ágainak egy új és sajátos kutatási területe, lehetősége tárul elénk, amely sokban eltér a földfelszíntől.”⁶

**Nemcsak a barlangok,
hanem általában
az erdélyi tájak
fényképezésében is
úttörő szerepe volt.**

Hat barlangot térképezett fel pontos geodéziai felmérések alapján. 1931-ben a Bihar-hegységi Mezgédi (Meziádi) –cseppkőbarlang, 1933 és 1935 között a bánsági Komárnik-barlang tanulmányozásával kezdte speológiai kutatásait. Ezeket követték sorban 1936 és 1938 között a Popováci-barlang, 1939-ben a Cuptorul Porcului-barlang, mindkettő a Bánságban. Hosszabb megszakítás után 1950 és 1953 között következett a szolcsvai Búvópatak barlangja (Huda lui Păpără) az Erdélyi-érchegységben és végül, 1959-ben a radnaborberek Felemás barlang a Radnai-havasokban. Hogy a több kilométerre rugó barlangjártat feltérképezése, tanulmányozása milyen fizikai megpróbáltatásokkal jár, azt elképzelni sem tudhatja olyan ember, akinek életében nem kellett, legalább

egyszer, hason csúszva-kúszva vagy négykézláb átverekednie magát akár csak egy százméternyi, addig még járhatatlan, ismeretlen vizes, sáros, sötét, szűk barlangszakaszon.

Balogh Ernő barlangtani munkásságának egyik igen jelentős hozadékát azok a felismerések képezik, amelyeket a *Geológiai erőmegnyilvánulások és klímaváltozások nyomai a barlangokban* című dolgozatában közölt. Ebben kimutatta, hogy a földtani folyamatok nyomai a barlangokban konzerválódnak, ennél fogva a változások, a mozgások könnyebben felismerhetők és értelmezhetők – azaz mérhetőek –, mint a felszínen. Ez a megállapítása akár a neotektonikai vizsgálatok új módszerének is tekinthető. Legutolszó, 1969-ben megjelent, barlangkutatói munkásságát összefoglaló *Csepkő világ* című könyvében így ír ezzel kapcsolatban: „A barlang egészen külön világ. Bizonyos geológiai és tektonikai jelenségeket a legapróbb részletekig sokkal élesebben és tisztábban tár elénk a barlang, mint a külső felszín, melynek mozgalmas erői ezeknek jó részét nyomtalanul eltüntetik. A barlangokban az ember valóságosan benne jár a földkéregben, melynek anyagát, szerkezetét a falakon jól, pontosan láthatja. Különös, hogy a geológusok általában nemigen használták ki ezeket a természetnyújtotta ideális feltárásokat. Ezen kívül a barlangok sokszor felvilágosítással szolgálnak a régi klímaváltozásokról is.”

Balogh Ernő mindig nagy gondot fordított a hiteles terepdokumentáció készítésére. Felhívta a figyelmet a fényképezés fontosságára a természet-tudományos kutatásban. Nemcsak a barlangok, hanem általában az erdélyi tájak fényképezésében is úttörő szerepe volt. Csodálatra méltó, tudományos

Konglomerátum-sziklák – Babele. Kép: Balogh Ernő

jelentőségű és művészi értékű fényképeket készített. Ezeknek némelyike talán napjainkban is díszítik a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetem Mikó-kertben lévő Földrajzi Kar falait, néhány évvel ezelőtt legalábbis így volt. Az utókor szerencséjére a tudós szellemi hagyatékának gyönyörű fényképkészítései túléltek a második világháború pusztításait. Így vált lehetővé, hogy fél évszázad távlatából, 2005-ben a tudós unokája, dr. Balogh Ernő orvos jóvoltából első ízben kerülhessen a közönség elé Balogh Ernő fényképhagyatékából egy válogatás.

Csaknem hat évtizedre kiterjedő aktív munkássága alatt Balogh Ernőnek sikerült olyan összhangban végeznie a tudományos kutatást, a közösségi és a nevelő-oktató munkát, hogy azok sohasem zavarták egymást. A geológiai gyakorlatokon és az általa, fiatal

tanársegédként vezetett kirándulásokon teremtett légkör közel hozta a mestert és a tanítványait. A tanítványok olyan embert ismertek meg benne, aki rajongva szerette szakmáját, a természetet és a tanulni vágyó ifjúságot egyaránt. Igazi példakép volt. Az egyetemi tanár Balogh Ernő két évtizeden át oktatta Erdély leendő természetrajz tanárait, geológus és geográfus nemzedékeit. A barlangok feltárásába és térképezésébe bevonta az egyetemi hallgatókat és a fiatal szakembereket. Kiváló középiskolai tankönyveivel segítette a középiskolás erdélyi magyar fiatalokat természettudományos alapismereteik megszerzésében.

„A becsületesség a legbiztosabb tőke” – nagy mestere, Szádeczky-Kardoss Gyula e magasztos intelmét követte egész életében. Hitében, akaraterejében, kitarításában, helytállásában szülőföldjét és annak népét szolgáló, két világháborút és három különböző világot ért, puritánságában példaadó, nem mindennapi ember volt dr. Balogh Ernő professzor.

Jegyzetek

- 1 Csiky Gábor: *Balogh Ernő professzor emlékezete*. Karszt- és Barlangkutató, 1972, 7. évfolyam. 9–14. old.
- 2 Balogh Ernő: *Erdélyi tájakon*. Fotográfiai kiállítás megnyitója. Marosvásárhely, 2005.
- 3 Csiky Gábor: *Balogh Ernő professzor emlékezete*. Karszt- és Barlangkutató, 1972, 7. évfolyam. 9–14. old.
- 4 Uo.
- 5 Uo.
- 6 Uo.
- 7 Balogh Ernő: *Csepkő világ*. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1969, 204 old.

Bazaltoszlopok Alsórákoson

A közel- vagy makrofotózás izgalmi és fortélyai

„Egy jó kép készítéséről elképzelése mindenkinek van, aki nem fényképez.”
(Murphy)

A közel- vagy makrofotózás (a továbbiakban a szakirodalomban gyakrabban használt makrofotózás kifejezést ajánlom) a természetfényképezés és műtermi vagy műszaki fotózás legnagyobb kihívást jelentő területe. Olyan perspektívát és részleteket mutat meg, amelyek az átlagos nézőpontból nem láthatók vagy elkerülnek figyelmünket. Az emberi szem a 30–40 cm távolságban lévő részletekre fókuszál. Az ennél közelebbi képpalkotó elemek szabad szemmel nézve nem élesek. Így gyakran észre sem vesszük azokat az érdekes és szép képpalkotó elemeket – legalábbis a részletekre nem figyelünk –, amelyekre a makrofotózásakor csodálkozunk rá. Ezért a makrofotó gyakran nagyon izgalmas részleteket mutat meg. Minden évszakban és életterünk minden zónájában sok szép, gyakran ismeretlen olyan részlet van, amelyet a makrofotóval emelhetünk ki. Gyakran hangoztatják: „a téma az utcán hever”. Ha nem is az utcán, de

kertünkben, környezetünkben, kiránduló helyeinken, parkban, botanikus kertben sok-sok fényképezni való található. Sokszor elmegyünk mellettük és észre sem vesszük, pedig érdemes a szép részletekre odafigyelni.

Akkor beszélünk makrofotóról, amikor az érzékelőn (vagy filmen) megjelenített kép és a tárgy aránya 1:2-nél nagyobb (az alapobjektív általában 1:5 leképzést ad). Az 1:1 arány a tárgy méretével azonos méretű képet jelent, és ahogy a nagyítás nő, a gyakorlatban az 5:1 arányt is elérhetjük (ezeket az értékeket a dedikált objektíveken fel is tüntetik). Innen már a mikroszkóp képek következnek. Ezért a makrofotózás a fényképezés egyik speciális műfaja, amelynek eszközei a különböző gyújtótávolságú objektívek (makroobjektívek, tele- és zoom makroobjektívek) és más kellékek [1]. A makrofotózásnál lényeges, hogy pontosan ismerjük és beállítsuk azokat a tényezőket és paramétereket, amelyek döntő módon meghatározzák a sikert. Csupán a felsorolás elégséges, hogy meggyőződjünk arról a tényről, amely a makrofotózást a nehéz témák közé sorolja:

- A téma távolsága (amely nem zavarja a témát, de alkalmas képet ad);
- Megfelelő objektív;
- A megvilágítás (főfény, derítés);
- Az expozíciós idő és a rekesz értéke (mozgásos életlenség kiküszöbölése, mélységélesség, ISO érték, szél);
- Állvány használata;
- Fénymérés pontossága;
- Háttér;
- Fotózás fordított objektívvel, közgyűrűvel, előtétlencsével;
- Mélységélesség meghatározása (téma „kiemelése”);
- A téma jellegétől függően a megfelelő kivágás kiválasztása;
- A színhőmérséklet meghatározása.

Érem

Ganajtúrók

Ha számba vesszük a különböző fényképek témáit, a makrofotográfia körébe tartozó képek száma messze elmarad a többi fotós terület képeinek számától. Ennek magyarázata talán a nehézségek számlájára írható.

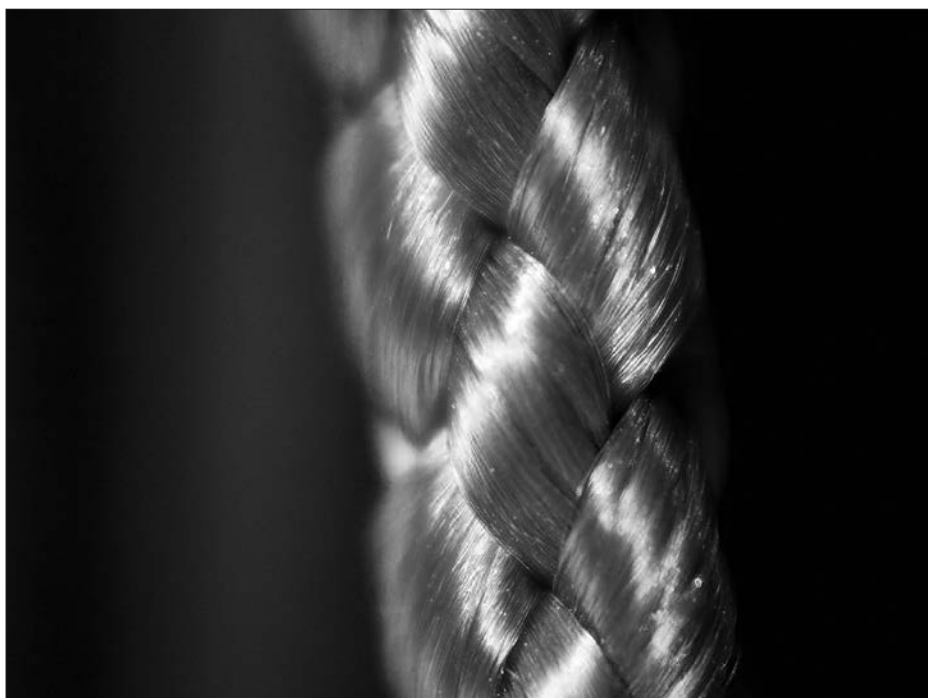
Mindenekelőtt feltevődik a kérdés: milyen objektív ajánlott? Vegyük sorra a különböző objektíveket. Általános feltételként szabhatjuk meg: az objektív alkalmas legyen a nagyon közeli, gyakran 1-2 cm távolságban lévő téma élesre állítására. Függetlenül attól, hogy dedikált makroobjektívről, makroállású tele- vagy zoomobjektívről van szó. A makroobjektívekre jellemző, hogy 1-2 cm-től a végtelenig élesre állíthatók, és a legkisebb tárgy távolságnál legalább 1:1 arány jellemző rájuk. A makroobjektívek fix gyújtótávolságú lencserendszerek, és talán a legsikeresebben korrigáltak az optikai hibákra. A minőségi makroobjektíveken néha az élesre állító távolságot behatárolják. Ez azt jelenti, hogy adott tárgy távolsági határok között az objektív gyorsan élesre állít. Például a Canon EF 2,8/100 mm makroobjektív 30-50 cm közötti tárgy távolságban nagyon gyorsan állít élesre (automata üzemmódban), az objektív nem „keres” élességet a teljes fókusz távolság-tartományban. Ezzel időt és energiát spórol. Általában a makroobjektívek fényereje is nagyobb az átlagosnál. Ez a részletek megjelenítése szempontjából fontos. Az alábbiakban láthatunk pár dedikált makroobjektívet [2]:

- Canon EF 2,8/100 mm IS USM Macro;
- Nikon AF-S Nikkor 2,8/105 mm VR G IF ED;

- Tamron SP AF 2,8/90 mm Di Macro;
- Zeiss Planar T* 2/100 mm ZE;
- Sigma EX 2,8/105 mm DG OS HSM Macro;
- Nikon AF-S Nikkor 2,8/60 mm G ED Micro (A Nikon cég a Micro kifejezést használja);
- Pentax SMC DFA 2,8/100 mm Macro WR;
- Sony SAL 2,8/100 mm Macro.

A felsoroltakon kívül még számos cég gyárt (na meg a felsoroltak is) más

makroobjektíveket, de a felsoroltak minőségileg kiemelkedőek. A makrofényképezésre sok zoomobjektív is alkalmas. Különösen akkor, amikor a témát nem lehet megközelíteni, vagy veszélyes (például egy kígyó fényképezése). Nem szabad felednünk, hogy a makrofotóknál életbevágóan fontos a mélységélesség. A szabályt már az eddig megjelent cikkek is tartalmazzák: a mélységélességi zóna mérete fordítottan arányos a fókusz távolsággal. A makroobjektívek esetében, ha a tárgy távolság kicsi, a mélységélesség lehet pár milliméter (vagy még kisebb). Életbevágóan fontos ilyenkor a fényképezőgép-állványra rögzítése és a kézi élesség állítás. Kis mélységélességnél a háttér életlenség fokozottan érvényesül, az éles főtéma jobban „kiemelkedik” a háttérből. Erős rekeszeléssel bizonyos mértékig megnövelhető a mélységélességi tartomány, de a fényelhajlás miatt romlik a felbontóképesség, a kontraszt és a kép brillianciája (általában $f/22$ felett) [3]. A mélységélesség növelésére van egy kis technikai trükk is: élességsorozatból összeállított kép (focus stacking) [3]. A lényege az, hogy 8-9-es rekeszértéssel (vagy kissé zártabb nyílással) készítsünk több fotót is úgy, hogy (állványról) minden felvétel után egy kicsit állítunk az élességállító gyűrűn (kézi állítás!). Az első kép a tárgy felénk közelebb eső része, majd minden felvételnél kissé távolabbi „réteget” (síkot) állítunk élesre, mindaddig, amíg el nem készül a téma legtávolabbi síkjáról is a felvétel. Az a

Spárga

Kökörccsin

fontos, hogy mindig csak nagyon keveset állítsunk az élesre állító gyűrűn. Így a tárgy minden eleméről van éles képünk. Az elkészült képeket megfelelő számítógépes programmal egy képpé rakjuk össze, úgy, hogy mindegyikből csak az éles részt használja a program. Erre alkalmas a Photoshop CS5 (vagy utáni) programba beépített alkalmazás (Auto-Blend Layers/Stack Images). Az Interneten van több célprogram is, például: Helicon Focus vagy Combine ZM – ingyenes programok. Ezeket a programokat eredetileg a mikroszkóppal dolgozó fotózáshoz fejlesztették ki (ezt a technikát a mikroszkóppal fotózók jó ha alkalmazzák) [3].

Makrofotózásnál, ha a téma nincsen közel a fotóshoz, a makrozoom objektívek jól használhatók. Érdekes egy telekonvertert is beszerezni, amelyik bár kismértékű minőségromlást okoz és fényerő csökkentő hatása van, ám használatával megnövekszik az objektív fókusztávolsága, de a közelpont nem változik. Így megnő a nagyítás mértéke. Ez még fokozható a közgyűrűk használatával. Makrofotózáskor a leképzési arány javítható közgyűrűk (vagy harmonikás kiegészítő) használatával [4]. Ezeket használhatjuk az alapobjektívekkel, vagy bármely más lencserendszerrel. A fényképezőgép és objektív közé beiktatott közgyűrű (vagy harmonikás kihúzat) megnöveli a lencserendszer és az érzékelő (vagy film) közötti távolságot, ami a tárgytávolság csökkenését eredményezi. Ennek eredménye a nagyítás mértékének növelése (lásd a számítást a függelékben).

A közgyűrű használatának van egy negatív következménye: alaposan csökkenti az objektív fényerejét (a fényerő fordított arányban változik a távolság négyzetével), ami az exponálási idő növekedését eredményezi. Ez a bemozdulásos életlenség veszélyét növeli. A legelfogadhatóbb élességet úgy tudjuk biztosítani, hogy fényképezőgépünket mindig állványra helyezzük, kikapcsoljuk az optikai képstabilizátort (ha a fényképezőgép nem teszi meg automatikusan), kézi élességállítást végzünk és a fényképezőgép kioldóját nem kézzel nyomjuk meg, hanem távirányítással exponálunk (kábeles vagy kábel nélküli – IR vagy rádiós – távirányító), vagy a késleltetett kioldást állítjuk be a menüben. Ajánlatos – ha lehet – a tükröt az exponálás előtt „felcsapni”, így a tükrözés mozgása által okozott (kismérvű bár de létező) rezgést megszüntethetjük.

Egy másik bevált mód a nagyítás növelésére, az előtétlencsék alkalmazása. Ezeket a szűrő menetére lehet csavarozni és erősségük lehet 1-5 D (dioptria). Egy gyakran használt módszer, az objektív fordítás, amellyel extrém makrofotózás lehetséges. A lényege az, hogy a fényképezőgépre az objektívet fordított állásban rögzítjük egy fordító gyűrű segítségével. Legjobb eredményt a 24–50 mm-es objektívek adják. Hátránya, hogy megszünteti a fényképezőgép és objektív közötti kommunikációt. Tehát csak azok az objektívek „fordíthatók” meg, amelyek kézi rekeszelés és élességállítás van. Sőt, a fényképezőgép objektívjére fordított állásban csavarozhatunk egy más objektívet, így egy jó teljesítményű

makroobjektívet kapunk. Érdekes kísérletezni [2,3].

Mivel a makrofotózásnál a fényképezőgép nagyon közel kerül a fényképezés tárgyához, gyakran elkerülhetetlen a tárgyra eső fény árnyékolása. A téma jó megvilágítása érdekében jól kell tudnunk gazdálkodni a fényvel, de nem a fényképezőgépbe épített villanó fényvel, amelynek fénye távolabbra kerül, mint a fényképezendő tárgy és az objektív is árnyékol. Ennek elkerülése érdekében négy megoldás is javasolható.

Az objektív frontlencséje köré illesztett ún. körvaku (gyűrű formájú villanófény), amely majdnem árnyék nélküli fényt ad.

Rendszervaku és/vagy LED-fényforrás (egy vagy több) használata, amelyeket főfényforrásként és derítőfényként egyaránt használhatunk a fényképezőgéptől távolabb (esetleg szűrőkkel). Gyakorlatra van szükség a jó eredmény elérése érdekében. A fényképezőgépünknek rendszervaku távirányító (IR vagy rádiós) lehetőséggel kell rendelkeznie, de használhatunk kábelt is vagy a második villanófényre a fő vaku fénye által működtetett vakukioldót is.

Egy főfény (vaku, LED- vagy természetes fény) használata és különböző (méretű és színű) derítőlapok alkalmazásával nemcsak az árnyékos részeket deríthetjük, hanem a derítőlapok megfelelően választott színével módosíthatjuk a színárnyalatot, színhőmérsékletet. Ha más megoldást nem találunk, ingünk, egy összegyűrt majd kismérettű alumíniumfólia vagy egy törülköző is jó szolgálatot tesz.

Mivel a makrofotózásnál a fényképezőgép nagyon közel kerül a fényképezés tárgyához, gyakran elkerülhetetlen a tárgyra eső fény árnyékolása.

Fénysátor használata. Bár nem egyszerű, de néha használata elkerülhetetlen. Matt papírból (pausz) vagy vékony textilanyagból készített megfelelő méretű „sátor” vagy doboz, amelybe helyezzük a fényképezendő tárgyat, az objektív számára egy lyukat vágunk és a tárgyunkat kívülről világítjuk meg. Tetszés szerint változtathatjuk a fények irányát, mennyiségét és színhőmérsékletét. Előnye, hogy lágy, szórt fényt ad, amely a mély árnyékok elkerülését teszi lehetővé. Különösen alkalmas ékszer,

virágok, (nem mozgó) rovarok, üvegtárgyak, érmék stb. fényképezésére.

Ha mozgó témát fényképezünk (mászkáló rovar, mozgó virág stb.) nagyon gyorsan kell dolgoznunk. Ez feltételezi a módszerek kiváló ismeretét és a beállítások pontos uralását. Ilyenkor ajánlott a sorozatkép készítése, amikor fényképezőgépünk 3-5 (vagy több) képet készít másodpercenként, és abból válogatjuk ki a megfelelően éles felvételt. Ha szélben kell fényképeznünk, elkerülhetetlen a téma mozgása (virág). Ha nincsen esélyünk a szélcsendre, pl. a mozgó virágszálat (különösen a hosszú szárúakat) egy csipesz és földbe szúrt pálcá segítségével rögzíthetjük. (Ha a csipesz túl közel van és „beelóg” a képbe, takarhatjuk egy zöld levéllel, vagy akár zöldre is festhetjük.) A kép sikere gyakran a fotós leleményességén is múlik. A természetben a virágok (de nem csak) fotózásakor jó betartani egy alapszabályt: Soha ne fotózzunk felülről (hacsak nem indokolja valami fontos), hanem feküdjünk le, vagy térdeljünk le a téma szintjére. Még ha a ruha sáros-nedves is lesz! Megéri.

Egy másik kis trükk, szebb képet tudunk készíteni, ha valamilyen sötét háttérrel alkalmazunk úgy 50–90 cm távolságban, különösen az ellenfényben készült fényképeknél. Néha egy kabát, fotóstáska vagy sötét bársony (bordó, sötétzöld vagy szürke-fekete) nagyon jó tékony hatással van. A növények, virágok és rovarok/lepkék fényképezésekor esztétikai többletet adhat, ha témánkon apró, csillogó vízcseppek vannak. Ezek csak esőben vagy ködös időben képződnek természetes körülmények között, de magunk is „gyárthatunk” apró vízcseppeket. Nincs másra szükség, mint egy jó porlasztóval ellátott kozmetikai vagy orvosi üvegecske (20–40 cm³ térfogattal). Ennek segítségével „varázsoljuk” rá a témánkra a finom vízcseppeket. Meglepő, hogy főleg reggeli órákban (amikor a fények is a legszebbek, tehát ismételtelen – ha még szükséges mondani – fényképezni a korai indulás ajánlott) mennyire „elszenvedik” a rovarok/lepkék a „permetezést”. A makrofotózásnál alaposan meg kell választani és tanulmányozni kell a háttérrel, a fény irányát, a mélységélességet, az élességet és a kivágást. Ezekre ad tanácsot a NG kiadványa [9]. Akik méheket szeretnének fényképezni, nem kell tartaniuk attól, hogy megtámadják őket a méhek, mert ezek dolgoznak, nem vadásznak. Azért jó pár feltételt figyelembe venni: mindig tisztán, nem izzadtan és nem illatozva (kölni, dezodor stb.) kell megközelíteni a méheket. Tudnunk kell, hogy a méhek alkohollal szembeni

Szikakötő

toleranciája egyenlő a zéróval, ezért ne egy átmulatott éjszaka után menjünk méheket fényképezni! Ilyenkor fényképezünk virágokat, azok nem érzik meg rajtunk az alkoholt [7]. A virágfotók ellenfényben a legvonzóbbak, de figyelni kell, hogy a fény ne essen direkt a frontlencsére, fényvédőt kell használni, és néha még kézzel is ajánlatos „besegíteni”.

A makrofotózásnál a legélesebb képet úgy készíthetjük, hogy az objektívet nem döntjük meg a fényképezendő tárgyhoz viszonyítva. A mélységélesség amúgy is kicsi, és a döntés csak fokozza az életlenséget. Ez a rekesz szűkítésével részben ellensúlyozható, de azt sem szabad túlzásba vinni (lásd a fényelhajlást), és csak állványról és távirányítóval fényképezünk [8]. Sok makrofotót készítő fényképező az élesség pontos beállítására a következő eljárást alkalmazza: az állványra rögzített fényképezőgépen élesre állítást végez, majd a végső élességet a fényképezőgép finom mozgatásával állítja be. Erre a célra kifejlesztettek egy olyan talpat, amely az állványfejre rögzítve lehetővé teszi a fényképezőgép finom mozgatását csavarokkal, az állványfej kilazítása nélkül [9]. Megtörténik, hogy a makrofotó témáját nem tudjuk megközelíteni eléggé. Ilyen esetben a lehető legközelebb megyünk és makro-zoom objektívet használva a legjobb élesség, felbontás és fényképezési paraméterekkel készült felvételtől „kivágjuk” a makroképhez szükséges részt. Ez a kinagyítás mindig bizonyos képrontást eredményez, de ha körültekintően dolgozunk, használható

képet nyerhetünk. A bemozdulásos életlenséget – ha nincs fotóállványunk – az ISO érzékenység növelésével csökkenthetjük, figyelve, hogy a túl magas érzékenységgel ne okozzunk képzajt, ami ugyan kezelhető (csökkenthető vagy megszüntethető) bizonyos számítógépes programokkal, de komoly minőségi javulást azok sem hoznak [10].

A makrofényképezésnél a telített színek jótékonyan javíthatják a képi élményt. Ezért a megvilágító fény színhőmérsékletét és a fényképezőgépünk fehéregyensúlyát a témának megfelelő módon kell megválasztani. A melegebb színeket „előállíthatjuk”, ha kissé megemeljük a színhőmérsékletet, kerülve a túlzásokat. A makrofotózásnál nem a meghökkentésen van a hangsúly, felvételünket túlzottan művivé ne alakítsuk. Külön figyelmet kell szentelnünk az árnyékoknak. A mély, erős árnyékos részek elronthatják felvételeinket. A megoldás magától kínálkozik: deríteni kell, vagy szórt fényt kell használni. A megvilágítás irányától függően a fényérés módját is meg kell választani. Szórt fény használatakor vagy egyenletesen megvilágított téma esetében a közepesen súlyozott vagy a mátrix (átlagoló) fényérés a megfelelő. Az erős ellenfény esetében a spotfényérés ajánlott. A színek telítettségét jótékonyan befolyásolja a polárszűrő. Ennek használata újabb kihívás a fotós számára, de hatása mindenképpen jótékony [11].

Nagyon sok makrofotó belső térben, műteremben készül. Ott nincsen szél és a megvilágítás tetszés szerint alakítható, nyugodtak a körülmények, és

Kökörccsin

nincsen semmi zavaró tényező – hacsak a fotós türelmetlensége nem az. Ott a színhőmérséklet és a körülmények is pontosan beállíthatóak, és van idő a helyes expozíciós paraméterek beállítására, nem beszélve a kreatív fantázia adta ötletek megvalósításáról.

A fényképezőgép és tartozékok beszerzésétől kezdve, a makro-, makrotele- és zoom-objektíves fényképek elkészítéséig számtalan ötlettel és tanáccsal szolgálnak Enczi Zoltán és munkatársai könyvei [12,13], amelyek valóságos tárháza a technikai és esztétikai megoldásoknak, ötleteknek, a leghasznosabb és részletes kézikönyvei a makrofotózásnak.

Záró gondolatként meg el kell mondani, hogy mindig a dedikált makroobjektívek adják a legjobb eredményt. Bár a közgyűrík, az előtétlencsék, a telekonverterek, az objektív megfordítása, a telezoom (vagy tele-) makroobjektívek mind-mind alkalmasak a makrofényképezésre, de minőségileg, a végső fotó sikere szempontjából a makroobjektívek verhetetlenek. Ismételten hangsúlyozni kell, hogy szép makrofotók készíthetők telefonnal vagy kompakt fényképezőgépekkel, de a kép minősége és sikere igazán a DSRL típusú fényképezőgépekkel inkább biztosított.

*

A makrofotózásnál a fényképezési arány, a nagyítás (N) a kép és tárgyméretek (K és T) illetve a kép és tárgytávolságok (a főtől mérve k és t) viszonyából számítható:

$$N = \frac{K}{T} = \frac{k}{t} \quad (1)$$

Newton képkötés egyenlete szerint:

$$\frac{1}{t} + \frac{1}{k} = \frac{1}{f} \quad (2)$$

ahol t: tárgytávolság, mm

k: képtávolság, mm

f: objektív gyújtótávolsága, mm

Egy adott N értékhez egyértelműen hozzárendelhető egy k érték (a t értéke állandó, ha a fényképezőgép és tárgy távolságát nem változtatjuk), amelynek segítségével a kihuzat (közgyűrű) mérete kiszámítható.

Pl. N = 3 esetében, ha a t = 100 mm, az (1) összefüggés értelmében:

$$3 = \frac{k}{100} \quad k = 300 \text{ mm}$$

A (2) összefüggésbe helyettesítve:

$$\frac{1}{100} + \frac{1}{300} = \frac{1}{f} \quad f = 75 \text{ mm}$$

Ha a fényképezőgépünkön egy 50 mm fókusztávolságú objektív van, a kihuzat mérete:

$$\text{Kihuzat (mm)} = 75 - 50 = 25 \text{ mm}$$

Könyvészet

1. ***: *Digitális fotó*, 2012, XII. évf., 10 sz.
2. ***: *CHIP Foto Video Digital*, 2010. február.
3. ***: *Digitális Fotó*, 2012. július–augusztus, XII. évf., 6 sz.
4. ***: *CHIP Foto Video*, 2013, 11–12. sz.
5. Morvay György: *Új Fotolexikon*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 1984.
6. Sevcsik Jenő, Hefelle József: *Fényképezés*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 1980.
7. ***: *CHIP Foto Video*, 2013, 7–8. sz.
8. Scott Kelby: *A Digitális fotókönyv 2*. Perfect Kiadó, Budapest. 2008.
9. National Geographic fotóiskola: *Nagy Fotóskönyv*, Geographia Kiadó. Budapest. 2008.
10. ***: *Foto Video Digital: 500 de sfaturi de fotografiere*. 3D Communications Kiadó, 2010.
11. Christian Perkins és Enczi Zoltán: *A természetfotózásról*. Rainbow-Slide Kiadó. 2002.
12. Enczi Zoltán és munkatársai: *Makrofotózás és Teleobjektíves fényképezés*. Rainbow-Slide Kiadó. 2012.
13. Enczi Zoltán és munkatársai: *Természetfotózás digitális fényképezőgéppel*. Rainbow-Slide Kiadó. 2006.

„Szeretném magam megmutatni”

A brassói **Apáczai Csere János Közművelődési Egyesület** meghirdeti Ady Endre születésének 140. évében a XXIV. **Bar-talis János versmondó és énekelt vers vetélkedőt.**

Időpont: 2017. november 9–12.

Helyszín: Brassó, Reménység Háza, Moldovei u. 2 sz.

A vetélkedőre két kategóriában lehet jelentkezni:

- **Versmondó,**
 - **Énekelt vers** (megzenésített vers, hangszeres kísérettel).
- Ugyanaz a versenyző jelentkezhet mindkét kategóriában.

A két kategóriát nem lehet összevonni!

A vetélkedő irodalmi anyaga, mindkét kategóriában:

- egy szabadon választott vers/megzenésített **Ady Endre-vers,**
- egy szabadon választott **kortárs magyar költő** verse/megzenésített verse.

Egy-egy vers előadási ideje nem haladhatja meg az 5 percet!

Részvételi tudnivalók

A versenyen részt vehet minden, 16. életévet betöltött versmondó/énekmondó (felső korhatár nincs), aki nem hivatásos színművész/előadóművész.

Jelentkezési lap tartalma: versenyző neve, lakhelye, személyazonossági igazolványa/útlevéle száma, személyi

száma (CNP), foglalkozása, munkahelye, (diákok esetében az oktatási intézmény neve), e-mail-címe, telefonszáma, a kötelező Ady Endre-vers címe, illetve a szabadon választott vers szerzője és címe. A jelentkezési lap elküldhető a hbeszter@index.hu és a hbe10.18@gmail.com e-mail-címre, illetve a következő postacímre: Házy Bakó Eszter, 500168 Braşov, str. Gen. Dumitrache, nr. 20., bl. 257., ap. 9.

A szervező visszaigazolja a jelentkezést és közli a további tudnivalókat.

A versenyzőnek rendelkeznie kell egy művelődési/oktatási intézmény vagy civilszervezet ajánlásával, amit a jelentkezési lap mellé kell csatolni! **Egy ajánló intézményt/civil szervezetet legtöbb három versenyző képviselhet.**

A versenyzők a rendezvény idején teljes ellátásban részesülnek (szállás, étkezés). Utazási költséget nem térítünk meg. Kísérőket csak kivételes esetben fogadhatunk!

Minden versenyzőt könyvcsomaggal jutalmazunk. Az első három helyezett, mindkét kategóriában, pénzjutalom mellett jelentős ajándékcsoomagban is részesül. Az elért eredmények sorrendjében számos különdíjat osztunk ki, intézmények, egyesületek, magánszemélyek adományait.

Jelentkezési határidő: 2017. október 30.

További felvilágosítás a hbeszter@index.hu és a hbe10.18@gmail.com e-mail-címeiken, illetve a **0040-740-420638**-as telefonszámon.

Rózsa

